

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Josipa Gal

**Aldous Huxley
Distopija i utopija**

(DIPLOMSKI RAD)

Rijeka, 2016.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Josipa Gal
Matični broj:

Aldous Huxley
Distopija i utopija

DIPLOMSKI RAD

Diplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentor: doc. dr. sc. Danijela Marot Kiš

Rijeka, 6. rujna 2016.

Sadržaj:

1. UVOD.....	1
2. TEORIJSKO ODREĐENJE UTOPIJE, DISTOPIJE, ANTIUTOPIJE	2
3. POVIJEST UTOPIJE.....	5
4. ALDOUS HUXLEY.....	8
5. VRLI NOVI SVIJET	10
5.1. DRUŠTVENA STRUKTURA.....	11
5.2. FUNKCIONIRANJE DRUŠTVA	12
5.3. RAZVOJ ZNANOSTI I TEHNOLOGIJE	14
5.3.1. PROCES NASTANKA I OBRADE EMBRIJA	15
5.3.2. HIPNOPEDIJA.....	17
5.4. POJEDINCI KOJI SE IZDVAJAJU IZ DRUŠTVA.....	18
5.4.1. NEPRILAGOĐENOST POJEDINCA I TRAGIČAN ZAVRŠETAK.....	20
5.5. SHVAĆANJE UMJETNOSTI, MEDIJI I NJIHOVA ULOGA	22
5.6. DOŽIVLJAJ SMRTI	24
5.7. ŠKOLSKI SUSTAV	26
5.8. RELIGIOZNOST I DUHOVNOST	27
5.9. TJELESNOST	28
5.9.1. SEKSUALNOST	29
5.10. MEĐULJUDSKI ODNOSI I RAZLIKE IZMEĐU CIVILIZACIJE I REZERVATA	31
5.11. OBITELJ	32
5.12. IDEOLOGIJA.....	33
5.13. DROGA I NJENA UPORABA.....	36
6. OTOK	36
6.1. POVIJESNI RAZVOJ PALE.....	37
6.2. KRITIKA ZAPADA I PALSKI PRISTUP.....	38
6.2.1. FUNKCIONIRANJE DRUŠTVA	39
6.2.2. MEDICINA	40
6.2.2.1. ANIMALNI MAGNETIZAM	41
6.2.3. FILOZOFIJA	41
6.3. POJEDINCI KOJI SE IZDVAJAJU IZ DRUŠTVA.....	42
6.4. RELIGIOZNOST I DUHOVNOST	43
6.4.1. MEDITACIJA I JOGA	44
6.5. MEDIJI, UMJETNOST I NJENA SVRHA.....	45
6.6. TJELESNOST	46
6.6.1. SEKSUALNOST	47
6.7. MEĐULJUDSKI ODNOSI I ODGOJ	48
6.7.1. OBITELJ	48
6.7.2. OPĆI ODGOJ DJECE.....	50
6.7.3. ŠKOLSKI PROGRAM	50
6.7.4. DOŽIVLJAJ SMRTI.....	53
6.8. IDEOLOGIJA	53
6.9. DROGA I NJENA UPORABA.....	54
7. ZAKLJUČAK	55
8. SAŽETAK	57
9. LITERATURA.....	58

1. UVOD

Utopija je sastavni dio ljudskog života od pamtivijeka. Svaki mali dom, bliski krug prijatelja i rodbine, poprima obilježja utopije kao ograničene zajednice dobara gdje pojedinci prilagođavaju svoje ponašanje radi očuvanja cjeline. Ljudi su oduvijek posezali za osobnim utopijama kako bi mislima pobjegli iz prašnjavih radionica i teškog fizičkog posla. Čovjek oduvijek živi u dualizmu između dva svijeta, onom vanjskom i unutrašnjem, odnosno materijalnom i duhovnom. Materijalni svijet ima stroge i očite granice; materija je temeljni dio našega života kojoj pripada naše fizičko tijelo i svuda oko sebe vidimo potvrdu materije kao nečega što je stvarno. Duhovni nam svijet služi kao utočište u koje odlazimo kako bismo se odmorili od stvarnosti i obaveza, u mislima smo u mogućnosti sortirati činjenice objektivne stvarnosti kako bismo ju projicirali natrag u vanjski svijet. Dakle, dvije su važne funkcije unutrašnjeg svijeta, bijeg od stvarnosti (cilj je trenutno izbavljenje od teškoća ili životnih frustracija) i „stvaranje uvjeta za izbavljenje u budućnosti“ (Mumford 2008:13). Život bi se bez utopijske dimenzije sveo samo na puko vegetiranje i totalnu besmislenost. Utopija daje poticaj za razmišljanje o autentičnom i izvornom životu, o njegovoj kvaliteti, borbi za održanje postojećeg stanja ili poticanjem na promjenu.

Ovaj se diplomski rad bavi istraživanjem poveznica i utjecaja između duhovnog i tjelesnog u utopijskom i distopijskom društvu, funkcioniranjem društva, sustavom odgoja i školstva, odnosa prema umjetnosti i smrti, konzumaciji droge, sličnostima i razlikama utopijskog i distopijskog svijeta te se postavlja pitanje je li utopija moguća i može li opstati u svijetu u kojem živimo. Na početku je radi lakšeg razumijevanja potrebno pojasniti termine utopije, distopije i antiutopije kojima se pojašnjavaju i definiraju Huxleyjevi romani čija analiza čini i središnji dio diplomskog rada. Nakon terminoloških pojašnjenja potrebno je prikazati kratku povijest utopije i distopije te sagledati u kojem se

smislu i kako u nju uklapa Aldous Huxley. Kroz pregled funkcioniranja društva, razvoja znanosti i naprednih tehnika manipulacije vrlo lako možemo ilustrirati svijet koji prikazuje distopijski roman *Vrli novi svijet*. Ovaj je roman oštra kritika mračne stvarnosti i ozbiljno upozorenje protiv povoda za tendencijama koje čovječanstvo očividno mogu dovesti samo u kaos i destrukciju umjesto u sretnu budućnost kakvu opisuju oni što promiču znanstveni optimizam, vjeruju u tehnologiju i zagovaraju dobronamjerno ropstvo. U svijetu koji je nastanjen izmanipuliranom masom koja slijedi upute i pravila života određena vlašću, postoje pojedinci koji se iz nje izdvajaju. Takvi pojedinci, umjesto konzumerizma, tragaju za duhovnim sferama i dubljim značenjima riječi. U društvu izokrenutih vrijednosti školski je sustav hladan i surov, a odgoj djece i više nego nasilan. Cijelo je društvo naučeno na promiskuitetno ponašanje koje je neprihvatljivo stanovnicima rezervata, jedinama koji ne pripadaju civiliziranom svijetu. Da bi cijelo društvo bilo pod kontrolom na raspolaganju je soma, dok se u rezervatu koristi meskalin.

Društvena struktura utopijskog svijeta razlikuje se od distopijskog jer ona predstavlja ideal harmoničnog življenja u skladu s prirodom. Utopijski svijet *Otoka* vrhunac je znanstvenih i filozofskih dostignuća Istoka i Zapada, spoj novih mogućnosti i razvoja duhovnosti do visokih stupnjeva svijesti. Kroz metode meditacije i joge, opći odgoj djece, školski sustav i privikavanje na smrt kao normalan dio života, društvo odgaja i poučava čovjeka kako da ostvari svoj potpuni potencijal na svim poljima. Stanovnici *Pale* novim sustavom obitelji poboljšavaju međuljudske odnose i sprječavaju suzbijanje negativnih emocija, svi žive ispunjenim i sretnim životom.

2. TEORIJSKO ODREĐENJE UTOPIJE, DISTOPIJE, ANTIUTOPIJE

Dugo se vremena riječ utopija koristila za imenovanje nečeg nestvarnog i potpuno suprotnog od stvarnosti. Ono što najviše određuje utopiju je utopijsko mišljenje, odnosno utopijska svijest koja sadrži utopijsku kritiku postojećeg

društva, maštu i nadu u smjeru ostvarenja bolje budućnosti. Utopije zapravo služe kako bi nam zbilju činile podnošljivijima, kako bismo preoblikovali ono što ne zadovoljava naše potrebe u realnosti koja nas okružuje. Utopizam ima dugu povijest, javlja se u primitivnim i civiliziranim društvima, prisutan je u svim razdobljima, na Istoku i Zapadu. Kako utopija nije isključivo zapadni proizvod, utopija kao književni oblik, koja je ponekad nazvana i kao *prava utopija* specifična je pojava zapadne književne tradicije kojoj pripada i Huxley. Platonova utopija *Država* i Thomas More, dva su autora koja su počela pisati takva djela. Gotovo sve utopije naglašavaju faktor odgoja, odnosno novi skup navika, drugačiju ljestvicu vrijednosti, drugačije međuljudske odnose, drugačiji sustav školovanja i slično. „Rekonstrukcija okoline kojoj svi pravi utopisti teže obuhvaća rekonstrukciju i fizičkog svijeta i idoluma“ (Mumford 2008:20). Sustav i društvo idealne države nastale su kao rezultat velikih umova.

Potrebno je najprije razriješiti terminološku zbrku triju termina kojima svaki pojedini autor pridaje nijansirano različita značenja. Darko Suvin, teoretičar znanstvene fantastike u jednom od svojih eseja, točnije u eseju *O utopijskoj tradiciji ruske naučne fantastike*, upotrebljava termine 'topla' i 'hladna' utopija te antiutopija u značenju distopije. Termine tople i hladne utopije izvorno uvodi Ernest Bloch koji struju hladnoće opisuje kao sustav koji raskrinkava postojeće ideologije koje prevladavaju na društvenom i političkom planu. Struji topline u kontekstu marksizma pripisuje oslobađajuću intenciju i humano-materijalističku tendenciju. Oni se u javnost uvode kroz McLuhanovu komunikologiju u kontekstu toplih i hladnih masmedija. „Utopija je, izvorno etimološki, *mjesto kojega naprosto nema* (grč.: *u* = ne + *topos* = mjesto), jednom riječju nemjesto“ (Majakovski 1988:16). Tijekom uporabe riječ dobiva pozitivno značenje i pripisuje joj se optimistično gledanje na budućnost. „Distopija je opozicija, antiteza ovakvom shvaćanju utopije, odnosno ovakvu gledanju u budućnost. U užem smislu distopija je književno djelo koje inaugurira zebnju za sudbinu čovječanstva, tj. koje ne sadrži načelo nade“.

(Majakovski 1988:16). Etimologija: *dis* + *topija*/raz + mjesto = razmjesto. Prefiks *dis-* označava negaciju pozitivnog sadržaja imenice. U Websterovom rječniku distopija je definirana kao „zamišljeno mjesto, koje je potišteno i bijedno i čiji stanovnici žive strahotnim životom“ (Majakovski 1988:16), a u dodatku velikom oksfordskom rječniku kao „zamišljeno mjesto ili stanje u kome je sve toliko loše koliko samo može biti“ (Majakovski 1988:16). Uvodi se i pojam eutopije kao opozicije distopiji pa se u skladu s terminologijom vidi trostruka podjela s utopijom kao polazištem iz kojeg proizlaze i radikalno se odvajaju oprečni pojmovi eutopije i distopije/kakotopije (utopija (0) – eutopija (dobro mjesto) +; kakotopija (loše mjesto), distopija (razmjesto) -) (Majakovski 1988:17). U znanost o književnosti termin utopije uvodi Aleksandar Flaker u referatu *Krležino moskovsko proljeće*.

Postoje četiri osnovna izvorišta distopičnosti: nepovjerenje u znanost, filozofija apsurdna sa svim svojim historijskim korijenima, nepovjerenje u ljubav i objektivna ekonomsko-politička situacija i perspektiva. Razvojem tehnologije, narušavanjem ekološke ravnoteže, što direktno utječe na cjelokupan živi svijet i čovjekovu egzistenciju, i razvojem znanosti drastično se mijenjaju i suodnosi između društva i pojedinca. Društvena je moć sve jača i svakom se pojedincu postepeno smanjuje sloboda i individualnost te zbog toga postaje sve bespomoćniji.

Termin antiutopije ponekad se upotrebljava kao zamjena za distopiju, iako baš nije najprikladniji u tom smislu. Etimološki, on označava mjesto koje postoji, ali mu svojstva nisu određena, pa je prema tome neutralan, nema predznaka. On je sinteza dvaju prethodno protumačenih pojmova (distopija (-), antiutopija (0), utopija (+)) (Majakovski 1988:19). Antiutopija se može upotrebljavati u kontekstu u kojem nema definiranog viđenja budućnosti, bez pozitivnog ili negativnog odnosa prema tome. Prema tome, Huxleyjevi romani koji čine središnji dio ovog diplomskog rada, *Vrli novi svijet* i *Otok*, možemo definirati kao distopiju i utopiju.

3. POVIJEST UTOPIJE

Svi se utopisti mogu podijeliti u dvije glavne skupine: prva uključuje sve one teoretičare društva koji su zagovarali neku vrstu društvene organizacije što se temelji na razumu ili nekom racionalnom pojmu, dok u drugu spadaju svi oni pisci koji su pristupili problemu utopije, ili stvaranju dobrog i pravednog društva, na jedan maštovitiji način i koji su utemeljili novi književni oblik koji je svoje savršenstvo dosegao u romanu 19. i 20. stoljeća. Podjela je relativno umjetna jer se neki filozofijski elementi mogu naći i u umjetničkoj obradi utopijske teme, kao i obratno. Filozofi Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Herbert Spencer i Karl Marx nastojali su dokazati da čovječanstvo napreduje k neodređenom ali savršenijem stanju stvari, a mislioci Platon, Thomas More i Tommaso Campanella pokušali su ocrtati savršeni, odnosno najracionalniji, društveni poredak pa ih se zbog toga naziva političkim utopistima.

Aldous Huxley pripada zapadnoj utopijskoj književnoj tradiciji svjetovnog tipa. Platonova *Država* koja je nastala u 4. stoljeću pr. Kr. ishodište je i nadahnuće za sve buduće utopiste. U ovoj utopiji nedostaje pitanje rada koje je temeljni problem suvremenog svijeta. Razlog zbog kojeg ono nije spomenuto je taj što autor s tim problemom nije bio izravno suočen. Platonovo društvo temelji se na zemljoradničkom životu čiji članovi zajedno žive u harmoniji razmjenjujući dobra radi zajedničke koristi. Prema Platonu „idealna zajednica mora imati jedan zajednički fizički standard življenja, i da beskonačno bogatstvo ili neograničene želje i užici nemaju nikakve veze s dobrim standardom. Dobro je ono što je nužno, a ono što je nužno nije, zapravo, mnogo dobara“ (Mumford 2008:35). Prema Platonovu mišljenju, svaki bi stalež trebao imati osigurana materijalna sredstva koja su mu neophodna za život, a bilo bi im oduzeto sve ono što im nije nužno. Idealno je društvo lišeno suvišne akcije, živi umjerenim i razboritim životom. U Platonovoj državi nema sustava za kontrolu rađanja, a zajednica mora očuvati svoju jedinstvenost bez potrebe za stvaranjem vojne sile. U utopijskoj se zajednici u obzir mora uzeti cjelokupan interes i dobrobit svih

građana koji žive u skladu s prirodom, a „tajna dobre zajednice leži u načelu društvene uloge“ (Mumford 2008:39), što znači da bi svatko trebao raditi ono što mu najbolje ide. Ovakav ideal funkcioniranja zajednice ostvaren je u suvremenom simfonijskom orkestru. Bit je u tome da ni jedan stalež ne bude u povlaštenijem položaju od ostalih. Platonovo se idealno društvo sastoji od tri staleža: vladara, ratnika i radnika, a kako bi se održalo dano uređenje Platon ističe tri metode: biološku selekciju, obrazovanje i disciplinu u svakodnevnom životu. Na razmnožavanje bi bili poticani samo oni najmudriji, najjači i najljepši. U idealnom društvu u *Državi* nema ropstva, prisile, pohlepe ni lijenosti, ljudi rade kako bi živjeli dobro u skladu s čitavom zajednicom i prirodom uz neometan duhovni rast.

Do Thomasa Morea, drugog autora utopije, prošlo je skoro dvije tisuće godina, no utopija je svo to vrijeme bila prisutna u ljudskim maštanjima. U tom velikom razdoblju nastao je prijelaz na kršćansku utopiju kao utopiju bijega od koje se odmiču u trenutku spoznaje drugačijih vrsta utopije. Prijelaz iz nebeske prema svjetovnoj utopiji karakterističan je za kraj srednjega vijeka kada je i napisana Moreova *Utopija*. Ona gotovo da opisuje suvremeno stanje jer se bavi pitanjima i problemima koja odgovaraju suvremenom dobu kao što su na primjer rast luksuza bogatih i bijede siromašnih, nemogućnost zaposlenja, propast seoskih posjeda i poslova, krađe i mnogi drugi problemi. Gospodarska je osnova društva u *Utopiji* poljoprivreda, nijedan zanat nije cjenjeniji od drugog, a ljudi mijenjaju poslove te tako nadograđuju znanje, uče nove zanate i stječu mnoga dodatna iskustva. Ljudi žive u skladu s prirodom, a glavni je cilj potpuni razvitak svakog pojedinca. „U ovoj Utopiji Novoga svijeta čovjek ima priliku biti čovjek jer nitko drugi nema priliku biti čudovište“ (Mumford 2008:76).

Nakon sto godina napisano je još nekoliko utopija. *Christianopolis* Johanna Valentina Andreae razlikuje se od utopija dvaju autora, Francisa Bacona s utopijom *Nova Atlantida* i utopije *Grad sunca* Tommasa Campanelle. Djela ovih autora spadaju u drugorazredne uratke jer su pretjerano slična

stvarnome svijetu. U tim je djelima osnovna jedinica zajednice radnik i njegova radionica, a osnovni je uvjet života fizički rad. Nakon kratkog pregleda utopija, važno je spomenuti i neke distopije.

Distopijski roman *Mi*, autora Jevgenija Zamjatina, napisan je 1920. godine, a potpuno dovršen godinu kasnije. Njegovo je prvo izdanje tiskano 1924. na engleskom i tri godine kasnije na češkom jeziku dok je na ruskom tiskano tek 1952. godine. Roman je nastao iz satiričke proze i poznavanja moderne tehničke civilizacije, a pisan je u vrijeme boljševičkog prevrata u Rusiji. Pripovjedač u romanu utjelovljuje konstruktora svemirske letjelice koji piše dnevničke zapise. Autor distopijskog romana sve ljudske likove poistovjećuje s kvadratnim oblikom, što je karakterističan način opisivanja koje je u bliskoj vezi s Kazimirom Maljevičem i suprematizmom u likovnoj umjetnosti. Kvadrat je ovdje element koji označava red u odnosima među ljudima. Stanovnicima Zamjatinove distopije vrijeme je strogo određeno kao u željezničkom voznom redu, a u slobodno se vrijeme bave spolnim aktivnostima. Problem u funkcioniranju društva počinje u trenutku kada se ta regulacija poremeti. Zamjatin je svojim djelom prethodio srodnim djelima kao što su *1984.* Georga Orwella i *Vrli novi svijet* Aldousa Huxleyja. Oba romana povezuje svijet divljaka i masovna amnezija.

George Orwell jedan je od pisaca koji se javio tridesetih godina u Engleskoj, a pripada posebnoj skupini pisaca koji se razlikuju od modernista koji su do tada prevladavali na književnoj sceni. Orwellova vizija svijeta u distopiji *1984.* predstavlja najekstremniju realizaciju društvenog sustava, oslikava stanje koje je potencijalno ostvarivo i zastrašujuće. Jedna od najproširenijih metoda širenja straha i kontrole među ljudima je sustav manipulacije; svi postaju špijuni i nitko nije siguran jer se prate misli i emocije svakog pojedinca. Jedna od najvažnijih poruka romana tiče se upravo jezika koji je temelj za izražavanje misli i osjećaja. Svako ograničenje jezičnih mogućnosti automatski ograničava sposobnost mišljenja i izražavanja. U romanu je prvi puta

spomenuta ideja *Velikog Brata* kao nevidljivog oka koje neprestano prati sve oko sebe. *Veliki Brat* predstavlja lice vlasti koje simbolizira sigurnost i prijetnju u isto vrijeme. Orwell je u svom romanu prikazao opasnosti koje potencijalno mogu postati stvarni problemi u budućnosti. *1984.* predstavlja slom liberalnih ideala jer umjesto mira vlada stanje vječnog rata, nema građanske slobode ni sigurnosti. Orwellova distopija predstavlja upozorenje, a ne predviđanje budućnosti. Svojim je književnim radom pridonio razvoju distopijskog romana koji je utjecao na druge pisce.

4. ALDOUS HUXLEY

Aldous Leonard Huxley, engleski je pjesnik, kritičar, novelist, romanopisac, biograf, putopisac i filozof. Rođen je u Engleskoj u Godalmingu 1894. godine, a umro je u Los Angelesu 1963. godine. On je jedan od najpoznatijih i najproduktivnijih engleskih pisaca 20. stoljeća. Huxleyja je oduvijek privlačila medicina, no njegova želja da jednoga dana postane liječnikom ostaje neostvarena zbog bolesti oka. No, gledajući unazad, to zaista nije bilo nešto najgore što mu se moglo dogoditi, jer ga je ta bolest usmjerila prema njegovoj drugoj strasti – pisanju. Danas imamo mnoga nenadmašna djela izvanrednog svestranog književnika i esejista. Zbog svoje se slabovidnosti Huxley naučio služiti Brailleovim pismom, a svoje je školovanje nastavio uz pomoć instruktora. Postoji jedna zanimljivost vezana uz njegovo razdoblje adolescencije kada je napisao jedan roman koji, nažalost, nikada nije pročitao jer se po piščevu oporavku vida rukopis potpuno izgubio. Huxley je diplomirao 1915. godine, a četiri godine kasnije ulazi u brak s Marijom Nys. Bavio se književnim žurnalizmom, mnogo se puta selio i cijelog je života aktivno radio na oporavku svog vida.

Huxley svoju književnu karijeru započinje pisanjem pjesama koje su objavljene 1916. godine, prvu zbirku novela izdaje 1920. godine, a prvi roman *Cromeovo žutilo* izlazi 1921. godine. Evo i naslova nekih njegovih romana:

Groteskni ples, *Uvelo lišće* (1925), *Kontrapunkt* (1928) koji je njegov najpoznatiji roman, *Vrli novi svijet* (1932), *Slijepi u Gazi* (1936) koji predstavlja prekretnicu u njegovu stvaralaštvu, *After Many a Summer* (1939) roman je u kojem se izruguje mogućnosti pronalaska lijeka za dugovječnost. *Majmun i suština* (1949) utopistički je roman koji ocrtava budućnost čovječanstva nakon atomskog rata. Njegovi su romani puni esejističkih dijelova, anegdota, duhovitosti i ironije, a njegov pristup analizi ljudske naravi i ljudskog života, društvenih odnosa, kulture i umjetnosti oduvijek fascinira širu javnost. Broj eseja izdanih 1923. godine, u njegovoj prvoj zbirci, premašuje broj svih izdanih pjesmama, romana i novela. Knjiga *Vrata percepcije* izdana je 1954. godine iako je nastala dvije godine prije, a rezultat je Huxleyeva eksperimenta s meskalinom, halucinogenom drogom koja pospješuje mistično iskustvo. Ilegalne droge su Huxleyu draže od onih legalnih, zvale se one alkohol ili nikotin. *Vrata percepcije* i *Nebo i pakao* (1956) obuhvaćaju dokumentarno-esejističke tekstove u kojima se očituju filozofske misli i estetska razmatranja o čovjekovim stanjima pod utjecajem droge. *Otok* (1962) je njegov posljednji roman koji prikazuje idealno društvo na otoku Pali, zamišljenom mjestu koje je isprepleteno s vrijednostima Istoka i Zapada. Cijeli sustav razvio je drugačije metode odgoja i življenja. „Nijedna Huxleyjeva utopija nije tek puka utopija u smislu da predstavlja idealnu projekciju budućeg savršenstva, plan onoga što bi trebalo biti, u slučaju pozitivne utopije, ili mračnu sliku izobličenog svijeta, u slučaju negativne utopije, nego je, prije svega, dijagnoza sadašnjeg stanja stvari i poziv na izravno djelovanje usmjereno k preobrazbi takozvane „stvarnosti“ u istinski ljudski svijet, jedini u kojem se čovjek može osjećati kod kuće i biti slobodan“ (Orlić 1998:458). Sa znanstvenog gledišta ono što je utopijsko to je nezamislivo i nepostojeće jer se u znanosti to ne može operacionalizirati ni instrumentalizirati. To samo pokazuje i dokazuje granice znanosti, a ne granice utopije. Huxleyjevi su romani upozorenja na sadašnje stanje stvari koje žudi za promjenama u korist ostvarenja kvalitetnije budućnosti.

5. VRLI NOVI SVIJET

Vrli novi svijet jedan je od najvažnijih distopijskih romana dvadesetog stoljeća. Toliko je značajan da je sam naslov postao ustaljena izreka kada se misli na društvo koje propada. *Vrli novi svijet* je distopija, roman u kojem ljudski život nastaje izvanmateričnom oplodnjom i manipulacijom kemijskih supstancija u svrhu određivanja željenih svojstava organizma. Cijelo je društvo žrtva masovnog ispiranja mozga. Godina je 623, a računanje vremena otpočelo je nakon rođenja Henryja Forda čiji je Model T bio prvi model za masovnu proizvodnju. On je vladajuće božanstvo Svjetske Države i klasnog sustava koji je uspostavljen nakon Devetogodišnjeg rata i Gospodarskog sloma. Stabilnost se u državi održava biološkim inženjeringom i predodređivanjem ljudi prije samog rođenja. Ne postoji rađanje, ljudi nastaju izlijevanjem iz epruveta i imaju unaprijed predviđeno mjesto i društvenu ulogu. Svaka je jedinka od ranog djetinjstva podvrgavana metodama hipnopedije, odnosno učenja u snu, koja im neprestanim ponavljanjem usađuje „vrline pasivne poslušnosti, materijalne rastrošnosti i bezumnog promiskuiteta“ (Bradshaw 1998;278). Tijekom cijelog života građani Svjetske Države svakodnevno dobivaju somu koji im služi kao bijeg od realnosti ili lijek protiv depresije. Taj je narkotik odobren od strane vlade, a praksa je da se svi zajedno okupe na zajedničkim pjevalištima gdje sudjeluju u obredu solidarnosti koji su osmišljeni i organizirani kako bi se učvrstile postojeće vrijednosti zajednice, istovjetnosti i stabilnosti. Najvažnija je društvena korisnost što dokazuje primjer iskorištavanja leševa kao izvora fosfora. Na mnogo je načina Huxley istaknuo kako je budućnost svijeta usko vezana uz budućnost Amerike jer je u materijalnom smislu dosad to najveći korak prema utopiji ikada ostvaren. Upravo je Svjetska Država osmišljena i napisana s porugom prema amerikanizaciji svijeta. Veliki neboderi, kult mladosti, dolarska ekonomija, takozvane osjetilne predstave, žvakaće gume koje u sebi sadrže spolne hormone, patentni zatvarači i zavijajući saksofoni – sve je to ismijavanje američkog načina i stila života. Od početnog ismijavanja, Huxley

je svoj roman isprepleo s neizbježnom zaokupljenošću stvarnim događajima koji su se zbivali u njegovo vrijeme. Huxleyjev je pesimizam rastao usporedno s rastom općeg nezadovoljstva nezaposlenošću nakon sloma burze u Wall Streetu 1929. godine. Predviđanja o budućnosti bila su najgora jer se činilo da cijela civilizacija tone u propast. Postupak Bokanovskog, podsnapova metoda, neopavlovsko uvjetovanje i hipnopedija metode su kojima se manipulira društvom u distopiji, a Huxley je bio uvjeren da bi se one bez problema mogle primijeniti na britanske političke probleme. Bio je opčinjen aktualnim ekonomskim pitanjima, političkom nestabilnošću i društvenim nemirima koji su uvelike utjecali na oblikovanje života davne 1931. godine. U distopiji on daje rješenje za kaos koji je zavladao svijetom. Huxley je zaista bio naklonjen nekim idejama koje je prikazao u distopiji, kao na primjer društvenom redu, odsutnosti mržnje i rata, planiranju i ograničavanju populacije kao i uporabi opojnih droga protiv depresije. *Vrli novi svijet* može biti čitan kao projekcija i upozorenje na opasnosti totalitarizma, može se shvatiti kao satira američkog način života ili autorovo predviđanje budućnosti.

5.1. DRUŠTVENA STRUKTURA

U distopiji je društvo savršeno organizirano prema unaprijed određenom planu, svaka jedinka koja je izlivena ima svoje predviđeno mjesto u Svjetskoj Državi. Društveni aksiomi koje je potrebno zadovoljiti kako bi društvo funkcioniralo je ostvarenje zajednice, istovjetnosti i stabilnosti. Ljudi su podijeljeni u kaste Alfa, Beta, Gama, Delta ili Epsilon. Kaste su rangirane prema mogućnostima njihovih pripadnika, tako da najviša kasta vlada nižima i nastoji održati postojeće stanje i stabilnost u društvu. Skupine Bokanovskog temelj su društvene strukture, a kaste su nužne i potrebne jer je društvo samih Alfa neodrživo. „Zamislite tvornicu u kojoj bi radile same Alfe – naime pojedine i nepovezane jedinice, dobra nasljeđa i tako obrađene da su sposobne (bez ograničenja) slobodno odlučivati i preuzeti odgovornost“ (Huxley 1998:240).

Alfe nikada ne bi mogle obavljati poslove za koje su zadužene niže kaste. Područjima Svjetske Države upravlja stalni Svjetski nadzornik. Nadzornik u zapadnoeuropskom pojasu je Mustafa Mond, a njihovo je središte smješteno u Londonu. „Poglavar je hijerarhijske tvrtke tvorničkog tipa s mnoštvom Epsilon-minus poluimbecila uzgojenih na najniži rad te s kastama sve većih sposobnosti poredanim na ljestvici moći“ (Huxley 1998:279). Iza Monda slijedi kasta Alfa-plus intelektualaca kojoj pripadaju Bernard Marx i Helmholtz Watson. Njih se dvojica pomalo razlikuju od ostatka jer se usuđuju biti drugačiji, sviđaju im se nedozvoljene stvari poput samoće i odupiru se promiskuitetnom ponašanju. Vrlo su svjesni toga da svojim ponašanjem protuslove odrednicama društva u kojem bi trebali bit konstantno djetinjasti i zaigrani te da im je suđeno progonstvo na neki od otoka kao kazna zbog neprilagođenosti. Izvan granica Države žive stanovnici rezervata koji su odijeljeni električnim ogradama. Civilizirani ih svijet smatra divljima jer njeguju tradicionalne vrijednosti društva kao što su ljubav i brak.

5.2. FUNKCIONIRANJE DRUŠTVA

Huxley dočarava svijet daleke budućnosti u kojem su ljudi izobličeni ropstvom i postaju neprepoznatljivi kao ljudska bića jer nalikuju poslušnim strojevima. Ljudi funkcioniraju unutar uskih okvira supranacionalnog totalitarnog društvenog sustava koji se temelji na visoko razvijenoj tehnologiji i znanosti čiji je jedini cilj samoodržanje, reprodukcija i besmislena stabilnost. Najviše vrijednosti takvog društvenog sustava su stabilnost, identitet kaste i umjetna zajednica. One se postižu i održavaju uz pomoć znanosti i njezine primjene u svim sferama ljudskog života. „Na djelu je posvemašnja centralizacija političke moći i potpuni nadzor vlade, koji su usmjereni prema samo jednom cilju – usavršavanju sustava koji provodi standardizirano, automatizirano ljudsko biće koje je gotovo u cijelosti dehumanizirano, koje voli svoje ropstvo i bespogovorno se podvrgava zahtjevima društva s obzirom na

kastu kojoj pripada“ (Orlić 1998: 452). Stabilnost je temeljna za nastanak i razvoj društva, ona je, prema riječima Upravitelja prva i posljednja čovjekova potreba. „Stabilnost, stabilnost. Nema civilizacije bez društvene stabilnosti. A društvene stabilnosti nema bez osobne stabilnosti“ (Huxley 1998:56). U društvu koje podređuje masu vlastitim zakonima, uvjetuje i regulira njihov razvoj od tjelesnog do intelektualnog aspekta ljudskog života, logično je da se povijesne činjenice brišu ili preinačavaju jer svaka se činjenica može izobličiti i zaniijekati ukoliko to odgovara vlastima. Svijet je krenuo u krivom smjeru, ljudi više uopće ne razmišljaju i najgore je to što im to uopće nije jasno. U suvremenom svijetu dolazi do premještanja osobnog identiteta koji se kod pojedinaca više ne raspoznaje u razlikama među jedinkama nego u poistovjećivanju s društvenim ulogama ili funkcijama koje su im dodijeljene. Oni više nisu individue, već robovi sistema. U *Vrlom novom svijetu* ljudi su programirani, hipnotizirani i manipulirani od strane sistema, a žive u tehnološki konstruiranom svijetu u kojem se gubi svaki oblik ljudskosti. Ljudski su odnosi zaključani unutar dominantnih odnosa s vrijednosnim sustavom društva, a granice se između tehničkih i društvenih oblika brišu jer je njihovo razlikovanje postalo nepotrebno i suvišno. Zabranjeno je misliti, zabranjena je samoća i svaki oblik odvajanja od mase. Ne njeguje se i ne brine se o duhu, o osobnom rastu pojedinaca i o njihovim osjećajima. Svi se pojedinci ponašaju automatizirano i djeluju prema unaprijed određenim i predviđenim akcijama. Sloboda izbora i djelovanja potpuno je ugašena. Svijet je jednoličan, svi su postali dijelom jednoličnog sustava – izvana i iznutra. Doslovno. Za održivost stabilnosti u društvu bitna je poslušnost. Identitet se pojedinca preslikava na njegovu društvenu funkciju. Svi su članovi društva potpuno i apsolutno zamjenjivi.

U korist društvene stabilnosti sve su velike umjetnosti skrivene; ostale su samo osjetilne predstave i mirisne orgulje, nema knjiga ni književnosti, nema filozofije ni slobode. „Narod je sretan; ima sve što želi, a što nema neće niti poželjeti. Ljudi su imućni, sigurni su; nikada ne boluju, ne boje se smrti; žive u

blaženom neznanju o starenju i starosti; ne vise im o vratu ni majke ni očevi; nemaju ni žena ni djece ni ljubavnika, dakle nikoga prema kome bi osjećali jake emocije; tako su obrađeni da se praktički i ne mogu ponašati drugačije od onoga kako se i moraju ponašati. A ako nešto zaškripi, tu je uvijek *soma*“ (Huxley 1998:238). Umno ograničeni i uvjetovani ljudi ne mogu shvatiti što je sloboda ako za nju nikada nisu čuli. Ljudi u distopiji ne znaju razmišljati, mogu samo mehanički ponavljati ono što im je nekoć davno bilo mnogo puta reproducirano i što su prihvatili kao istinu. U takvom je svijetu zaista suludo očekivati da masa shvati ono što je jednom *divljaku*, čovjeku izvana kojeg smatraju priglupim i primitivnim, jasno kao dan. Divljak je čitao Shakespearea, odrastao je u drugačijem svijetu i može uvidjeti nedostatke koje sputavaju civilizirani svijet. Na njegove ideje o slobodi i širenju umjetničke riječi *Othella*, Nadzornik mu odgovara kako su se toga odrekli kako bi očuvali stabilnost. „Ali to je cijena kojom plaćamo stabilnost. Morali smo izabrati između sreće i onoga što se zvalo velika umjetnost. Mi smo žrtvovali veliku umjetnost. Umjesto nje imamo osjetilne predstave i mirisne orgulje“ (Huxley 1998:238). Osjetilne predstave i mirisne orgulje služe za zabavu i opuštanje, nemaju drugog smisla koji nije ni potreban. Suvremena je civilizacija odabrala znanost, strojeve i prividnu sreću u zamjenu za umjetnost i religiju. Umjetnost i znanost nespojive su sa srećom, a zahvaljujući znanosti, stanovnici *Vrlog novog svijeta* imaju najstabilniji sustav ravnoteže u povijesti.

5.3. RAZVOJ ZNANOSTI I TEHNOLOGIJE

Tehnološki napredak koji je opisan u romanima, u doba njihova nastanka bio je dio čiste znanstvene fantastike. Tema romana potaknuta je događajima s početka 20. stoljeća, a najviše pojavom masovne proizvodnje. Život ljudi se mijenja jer im postaju dostupna sva tehnološka dostignuća u obliku radija, televizije i računala. U *Vrlog novom svijetu* prikazuje se svijet konformizma koji se postiže tehnološkim napretkom. Oruđa represije nisu tehnologija, ni

tehnika, ni stroj, nego prisutnost gospodara koji manipuliraju ljudskim životima. Znanost i tehnologija generalno su sredstva oslobođenja, njihova ograničena uporaba pretvara ih u sredstva kontrole. U viziji budućnosti djeca ne dolaze na svijet prirodnim putem, ona nastaju mućkanjem sastojaka u epruvetama, od najranijeg su djetinjstva izloženi sustavima koji im programiraju mozak putem vrlo proširene tehnike hipnoze, nameće im se potreba za neograničenom potrošnjom, promiskuitetnim ponašanjem koji se potiče od najranije dobi i tijekom cijelog je života prezentiran kao zdrav i prihvatljiv oblik ponašanja.

5.3.1. PROCES NASTANKA I OBRADE EMBRIJA

Jedan od postupaka kojima se regulira, nadzire i održava nastanak i razvoj stanovništva je postupak Bokanovskog. „Jedno jajašce, jedan embrij, jedna odrasla jedinka – normalnost. Ali bokanovskizirano jajašce ima sposobnost razmnožavanja, dijeljenja, pupanja. Osam do devedeset šest pupova, a svaki pup izraste u savršeno oblikovan embrij, a svaki embrij u normalnu odraslu jedinku“ (Huxley 1998:20). Na taj način se mnogostruko povećava nastanak ljudskih jedinki, umjesto jedne jedinke ovim se postupkom dobiva devedeset i šest istovjetnih blizanaca. U ovom je društvu to veliki napredak i smatra se velikim postignućem. Na ovaj se način načelo masovne proizvodnje počinje primjenjivati i u području biologije. To je jedan od najvažnijih elemenata za održanje društvene stabilnosti. Slijedi cijeli sustav predodređivanja i obrađivanja jedinki. Alfe i Bete pripadnici su viših kasti koji imaju privilegiran sustav obrade, dok se za ostale treba dodatno pobrinuti kako bi ostali ispod normalnog razvoja. Prilikom razvoja ljudskih jedinki koji pripadaju nižim kastama, ograničen im je dotok nadomjestka krvi koji teče sporije i time embrij ima smanjen dovod kisika od normalnog. „Što niža kasta, to manje kisika“ (Huxley 1998:29). Prilikom razvoja jedinki nižih kasta, smanjuje im se kvocijent inteligencije jer im za njihovo služenje društvu i osjećaju sreće i pripadnosti ona nije potrebna. Embriji već u ranom stadiju imaju usađenu odbojnost ili

prilagodbu na određenu tjelesnu temperaturu koja će kasnije biti usklađena s njihovim načinom razmišljanja. Sve je programirano, a svrha cjelokupne obrade je „navesti ljude da vole svoju neizbježnu društvenu sudbinu“ (Huxley 1998:30). Uvjetovanje i predodređivanje njihove sudbine u samom početku razvoja embrija nije kraj uvjetovanja. U Dvorani za neopavlovske uvjetne reflekske nastavlja se privikavanje jedinki na društveno okruženje koje nije nimalo ugodno, a vrši se na maloj djeci. Cijeli je postupak detaljno opisan u distopiji, a odvija se u velikoj dvorani u kojoj su sestre postavile „ (...) velike vaze pune cvijeća. Tisuće latica, zrelo razvijenih i svilenkasto glatkih poput obraza bezbrojnih malih kerubina (...) Između vaza s ružama uredno se pojave knjige – red dječjih slikovnica“ (Huxley 1998:33) koje su bile pune šarenih slika. Sestre su zatim, poslušno slušajući naredbe Upravitelja, donijele djecu na kolicima koja su bila ograđena žicom. Vanjsko obilježje pripadnosti kastama uvijek je prisutno ovisno o boji odjeće koju nose; djeca su pripadala Deltama jer je njihova odjeća bila kaki boje. Djeca su, privučena lijepim cvijećem i šarenim stranicama slikovnica počela puzati prema njima, ugodno gugutati i cvrkutati zbog osjećaja sreće i sigurnosti. Instinktivno su uživala u ljepoti prirode i suncu. Usred idiličnog prizora slijedi užas. „Začula se žestoka eksplozija. Počela je zavijati sirena sve prodornije i prodornije. Zvona za uzbunu luđački zazvone. Djeca se trgnu, zavrište; lica su im bila izobličena od straha. A sada, sada im ovo utuvljujemo u glavu blagim električnim udarom“ (Huxley 1998:34,35). Električni je udar izazvao grčenje i kočenje malih beba koje su vrištale od boli. Nakon prestanka udara, djeci se ponovno nudi cvijeće i slikovnice, no ovog puta im i sam pogled na njih izaziva užas. Ovim se postupkom djeci usađuje nagonska mržnja prema knjigama i cvijeću. „Knjige i prodorna buka, cvijeće i električni udari – ti su parovi u dječjoj svijesti već bili povezani, a nakon dvije stotine ponovljenih poduka, jednakih ili sličnih, bit će neraskidivo povezani. Što čovjek sjedini, priroda je nemoćna rastaviti“ (Huxley 1998:35). Razlog ovog brutalnog načina uvjetovanja leži u tome da se niže kaste spriječi u čitanju

knjiga jer je to samo beskorisno trošenje korisnog vremena ali i zbog opasnosti da ne pročitaju neki sadržaj koji bi nepovoljno djelovao na njihovu uvjetovanost. Razlog uvjetovanja neugode prema prirodi leži u tome što u tome nema nikakve društvene koristi - priroda je besplatna. „Zato je bilo odlučeno da se ljubav prema prirodi ukine, barem u najnižim kastama, ali da se *zadrži* potreba korištenja prometnih usluga“ (Huxley 1998:36). Kontradiktorno, ali društveno korisno, je da unatoč mržnji koju osjećaju odlaskom u prirodu ipak zavole sportove jer na taj način oni postaju potrošači.

5.3.2. HIPNOPEDIJA

U romanu je objašnjen logičan nastanak hipnopedije, odnosno, načela učenja u snu. Radi se o slučaju Poljaka Reubena kojemu je za vrijeme spavanja slučajno puštena radijska emisija iz Londona ostala u sjećanju te ju je dječak sljedeće jutro mogao doslovno ponoviti, od riječi do riječi. Dječak je ponovio predavanje Georga Bernarda Shawa, jednog od rijetkih pisaca koji je odobren od strane vlasti. Istraživači koji su proučavali hipnopediju ubrzo su otkrili kako ona ne može biti sredstvo intelektualnog obrazovanja što potvrđuje primjer iz knjige u kojem dječak nakon cjelonoćnog preslušavanja predavanja nije mogao točno odgovoriti na postavljeno pitanje o tome koja je najveća rijeka u Africi. Mogao je samo ponoviti ono što je čuo: „Rijeka Nil je najveća u Africi i po dužini druga u svijetu (...)“ (Huxley 1998:39).

Svaka je kasta bila odgajana drugačije, sukladno prema potrebama društvene uloge za koju su predodređeni. U knjizi se navodi dio hipnopedijskog učenja o osnovama kastijske svijesti koja je predviđena za Bete: „...sva nose zeleno, a Delta djeca nose kaki. Ja se ne želim igrati s Delta djecom. A Epsiloni su još gori. Oni su toliko glupi da ne mogu naučiti čitati niti pisati. I još k tome nose crno, a to je toliko ružna boja. Tako sam sretan što sam Beta. Alfa djeca se odijevaju u sivo. Oni rade mnogo više nego mi, jer su tako strašno pametni. Ja sam stvarno sretan što sam Beta, stvarno sretan, jer ne moram raditi toliko teško.

A i mi smo mnogo bolji od Gama i Delti. Game su jako glupi. Oni svi nose zeleno..." (Huxley 1998:41). Hipnopedijom se u svijest usađuju razlike i uvjerenja pomoću riječi koje su lišene smisla i koje uzrokuju željeno ponašanje. Cijeli sistem teži prema tome da se dječja svijest poistovjeti s onim čemu ih uče, „I ne samo dječja. Kod odraslih također – i to doživotno. Svijest koja rasuđuje, želi, odlučuje – satkana od ovih poticaja“ (Huxley 1998:43). Ovakvim se postupkom oblikuje ljudska jedinka koja je lišena sposobnosti vlastitog mišljenja i kritičkog prosuđivanja. „Sto ponavljanja, tri noći tjedno, tijekom četiri godine, pomisli Bernard Marx, specijalist za hipnopediju. Šezdeset dvije tisuće četiri stotine ponavljanja tvore jednu istinu. Idioti“ (Huxley 1998:61).

5.4. POJEDINCI KOJI SE IZDVAJAJU IZ DRUŠTVA

U kastama nema puno individualaca, zapravo uopće ih nema. Njihov je nastanak ugušen, društvo ne dozvoljava razvoj kritički nastrojenih pojedinaca koji bi mogli poljuljati sustav stabilnosti i jednakosti. Ipak, u romanu se ističu tri lika. Prvi je Bernard Marx koji iskače iz mase zbog svoje visine, naime, on pripada Alfama, no niži je od prosjeka i zbog toga postaje temom mnogih tračeva koji govore o nezgodi koja se nekome dogodila prilikom njegova izlivanja. Osim izgledom, izdvaja se i ponašanjem, voli samoću i traga za dubljim osjećajima koje ne nalazi u vrijednosno poremećenom sustavu. Sklon je razmišljanju i traga za vlastitim smislom. Prilikom posjeta rezervatu, Bernard susreće Johna koji isto tako, zbog svog izgleda nailazi na odbacivanje i isključivanje iz javnog života. John je izbačen iz svih rituala u kojima jako želi sudjelovati, a nikada nije bio prihvaćen zbog bijele boje kože. „Mrze me zarad moje boje. Oduvijek je bio tako. Oduvijek“ (Huxley 1998:131). Bernard se u svom svijetu ne može i ne želi prepustiti djelovanju some, pa prilikom svečanosti on samo oponaša druge i nemoguće mu je prepustiti se doživljaju. Bernard osjeća sram i stid te je zavidan svima koji se uklapaju. „Bernard je uvijek bio uznemiren kad je imao posla s pripadnicima nižih kasta. Zato jer je iz

nekog razloga (a govorkanja o alkoholu u njegovom nadomjestku krvi lako su mogla biti istinita – pogreške se događaju). Bernard bio po građi jedva nešto viši od prosječnog Game. Bio je osam centimetara niži od standardne Alfa visine i srazmjerno tome mršaviji. *Ja sam ja, a volio bih da nisam*; stid od samog sebe bio je snažan i bolan. (...) Njihova poruga navela ga je da se osjeća kao stranac; osjećajući se strancem, on se tako i ponašao, što je povećavalo predrasude prema njemu i povećavalo njegov osjećaj otuđenosti i osamljenosti“ (Huxley 1998:79,80). Osim Bernarda u civilizaciji i Johna u rezervatu, izdvaja se i Helmholtz koji također traga za dubljim značenjem i dubljim osjećajima. Helmholtz je zaposlen u uredu za pisanje tekstova namijenjenim za potrebe emocionalnog inženjeringa, pisao je scenarije za osjetilne predstave, imao je sluh za ostvarenje hipnopedijskog ritma i za osmišljavanje zvučnih promidžbenih krilatica.

Poveznica između Bernarda i Helmholtza je u tome što su obojica vrlo svjesni svojih izraženih osobnosti i to ih čini nesretnima u svijetu koji je negativne emocije potpuno izbrisao jer sustav ljudima ne dopušta da budu nesretni. „Višak duhovnih sposobnosti stvarao je kod Helmholtza Watsona posljedice slične onima koje je kod Bernarda Marxa izazvala fizička inferiornost. A Helmholtza je, međutim, upravo ta njegova prevelika sposobnost činila tako nelagodno svjesnim samoga sebe i tako potpuno usamljenim“ (Huxley 1998:82). Svi pojedinci koji se iz nekog razloga osjećaju drugačije i teže prema ostvarenju svojih želja i ambicija završavaju tragično. Bernard je u potrazi za strašću i dubokim osjećajima, dok je Helmholtz zaokupljen riječima i izražavanjem. „Mislim na jedan čudan osjećaj koji me ponekad obuzme, osjećaj da imam nešto važno za reći i snagu reći – ali ne znam što je to pa ne mogu iskoristiti tu snagu. (...) znaš, one riječi od kojih odjednom poskočiš kao da si sjeo na iglu, tako ti se čine nove i uzbudljive, iako se tiču stvari koje su hipnopedijski očite. No, to nije dosta. Nisu dovoljne samo dobre rečenice; i ono što pomoću njih želiš postići trebalo bi biti dobro“ (Huxley 1998:84). Helmholtz

želi nešto važno reći, a u svom će naumu kasnije i uspjeti te zbog toga doći u sukob s vlastima. On u činu pisanja pjesme o samoći, o vlastitim osjećajima dostiže istinski osjećaj sreće. „Ti stihovi izravno napadaju ono što su nas naučili u snu. Sjeti se da su im upozorenja protiv samoće ponavljana najmanje četvrt milijun puta“ (Huxley 1998:198). U ovom svijetu nema osobne slobode, nema načina na koji se pojedinac može ponašati slobodno. Sve je određeno pravilima dobrog ponašanja. Jedina sloboda koju pojedinac može ostvariti je zapravo kazna koju će kasnije u romanu iskusiti Bernard i Helmholtz jer će biti poslani na otok na kojem se nalaze mnogi znanstvenici i svi oni otvorenog uma.

5.4.1. NEPRILAGOĐENOST POJEDINCA I TRAGIČAN ZAVRŠETAK

Od trojice istaknutih ličnosti jedino je John završio tragično, ostala su dvojica nagrađena premještajem na otoke na kojima se nalaze sposobni pojedinci koje sustav ne može kontrolirati. Divljak dolazi iz svijeta kojem se nikada nije prilagodio i koji ga nikada nije prihvatao. Dolazak u civilizaciju pobuđuje zanimanje i očaranost, no također izaziva strah. John ostaje neprilagođen u jednim ponuđenim svjetovima u kojima može živjeti; njegova potraga za duhovnim i nemogućnost samoće dovode ga do samoubojstva. To možemo potvrditi pismom koje Bernard Marx, koji je bio Divljakov osobni čuvar, upućuje Mustafi Mondu. „Divljak pokazuje iznenađujuće malo zanimanja ili straha pred pronalascima civiliziranog svijeta. Nema sumnje da je njegovo ovakvo reagiranje dijelom rezultat činjenice da mu je o njima govorila žena po imenu Linda, njegova m... Dijelom zbog toga što je njegovo zanimanje okrenuto nečemu što on naziva 'dušom' i definira kao pojavu neovisnu o materijalnom svijetu...“ (Huxley 1998:175). U rezervatu je patio zbog osjećaja usamljenosti, a u civilizaciji pati zbog nedostatka istog. U civilizaciji ljudi nisu nikada sami, obrađeni su na način da mrze samoću. Očito je da ljudima nije potrebno poznavanje razlike između dva pojma, samoće i usamljenosti. Ili, bolje rečeno, vlada nema koristi od toga pa to nije ni potrebno.

Divljakovo opažanje stanja stvari u civilizaciji daje nam pogled izvana, njegove oči stranca najbolje prikazuju stanje u svijetu kojim vlada bezumlje. Divljak traga za osjećajima koje ne nalazi, svi su uvijek samo jedno – beskrajno sretni. Divljak ne pristaje na takve uvjete lažnog osjećanja, želi ono što je stvarno. U razgovoru s Mustafom Mondom shvaća kako je sve izgrađeno na površnosti i korisnosti. „Vi uklanjate sve što je neugodno, umjesto da naučite živjeti s tim. Je li časnije u duši trpjeti, metke i strelice silovite sudbine ili pograbit i oružje protiv jada, oduprijeti im se i pobijediti? Ali vi ne radite ni jedno ni drugo. Niti trpite, niti se odupirete. Vi zapravo ukidate praćke i strijele. To je najlakše“ (Huxley 1998:256). On uviđa preokrenute vrijednosti, prave vrijednosti ni nema. „Vama bi za promjenu trebalo nešto *vrijedno* suza. Ovdje ništa dovoljno ne vrijedi“ (Huxley 1998:257). Divljak žudi za Bogom, opasnošću, slobodom, poezijom i mogućnošću da zgriješi. On traži pravo da bude nesretan. U civiliziranom svijetu on je samo eksperiment. Odlučuje se na samoću u napuštenom svjetioniku gdje je tražio duhovnost. Jedini je izlaz, na kraju romana, nakon luđačkog kaosa vidio u samoubojstvu koji je bio njegov bijeg i njegova sloboda. Divljak je imao izbor između samo dviju mogućnosti, mogao je izabrati mentalnu poremećenost ili ludilo. Treća mogućnost mu nije bila ponuđena, a to je razum. Razlog zašto je treća mogućnost izostala je isključivo vezana uz pesimistično stanje autora koji u to vrijeme nije vidio svjetliju budućnost. Upravo je ta treća mogućnost postala središtem bavljenja Aldousa Huxleya, od ranih tridesetih godina pa sve do njegove smrti. Upravo je zato napisao *Otok*, utopiju koja predstavlja ključan doprinos filozofskoj potpunosti koja nedostaje *Vrlom novom svijetu*. Te dvije utopije dio su jedne cjeline, njihove se sastavnice potpuno mogu razumjeti u međusobnom odnosu i komplementarnosti.

5.5. SHVAĆANJE UMJETNOSTI, MEDIJI I NJIHOVA ULOGA

Jedno od učinkovitih načina suzbijanja kritičkog mišljenja i slobodnog izražavanja kod masa je reducirana uporaba jezika. Jezikom reprezentiramo svijet, on je dio naše društvene aktivnosti jer preko njega sudjelujemo u socijalizaciji s drugima oko sebe. Jezik se izobličuje, reducira i ograničava, a ograničena uporaba automatski je povezana s ograničenim razmišljanjem i djelovanjem. Nemogućnost za izražavanjem vlastitog osjećaja i stava reducira potrebu za aktivnim djelovanjem. Riječima se više ne ostvaruje komunikacija, ona se reducira i onemogućuje. Uporabom metafora, usporedbi i idioma smanjuje se uporaba mentalnog napora, a značenje postaje isprazno. Riječi više nemaju težinu i dublji smisao koji bi trebale nositi, one su tu samo da pobude vizualne predodžbe. Jezik je prepun slogana, formula, metafora i rima, lako pamtljivim riječima koje se ne zaboravljaju. Ovdje možemo napraviti analogiju sa svijetom distopije i današnjice jer se u oba slučaja masovno koriste specifične riječi i rečenice koje zamagljuju stvarnu predodžbu. Da bi književnost mogla biti upotrijebljena u te svrhe ona mora biti preoblikovana, cenzurirana, pojednostavljena i priprosta. Na taj su način sposobnosti razmišljanja svedene na minimum i one postaju oružje manipulacije. Književnost postaje produkt masovne proizvodnje. U *Vrlom novom svijetu* udobnost i osjetilna uroda nose značenje slobode koje u pravom smislu nema.

Osjetilne predstave su zapravo kina s osjetilnim poticajima, one su jedan od oblika društvene razonode koje je Divljak smatrao odvratnim. „Filmska priča je bila prilično jednostavna. Nekoliko minuta poslije prvih 'ooh' i 'aah' (nakon što je dvoje protagonista otpjevalo duet i izvelo ljubavnu scenu na tome slavnome medvjedom krznu čija se svaka dlaka mogla osjetiti posebice i sasvim jasno), crnac doživi nesretan slučaj u helikopteru i padne na glavu. Blup! kakav potres na svakom čelu. Na kraju, nakon niza dogodovština i nakon mnogih zračnih vratolomija, trojica lijepih mladih Alfa uspijevaju je spasiti“ (Huxley 1998:185). Predstava je izgledala mnogo stvarnije od stvarnosti i svaki se osjet

mogao prenesti na publiku izazivajući podražaje svake vrste, naročito seksualne. Prilikom Bernardovog i Lenininog posjeta rezervatu mnogo ih je stvari potreslo i uplašilo, no početak obreda koji su oni smatrali predstavom bilo je jedino što nije bilo čudno. „Čudno – to da. Mjesto je bilo čudno, čudna je bila i glazba i osjeća; i gušavost i kožne bolesti; i starci i starice. No, sama predstava – nije bila ništa posebno čudna“ (Huxley 1998:128). Na početku je obred nalikovao na već viđeno pjevanje nižih kasta, ali se kasnije pretvorio u nemilosrdan obred što je kod Lenine izazvalo jezu.

Mediji su spoj kulture, politike i ekonomije koji proždiru sve alternativne oblike. U distopiji postoje tri velika londonska glasila; *Radio-novosti* izlaze svakog sata, a namijenjene su višim kastama, *Gama glasnik* i *Delta dnevnik* namijenjene su nižim kastama i sadrže samo jednostavne jednosložne riječi koje oni mogu razumjeti. U distopiji postoje uredi za promidžbu televizije i Viša škola za emocionalni inženjering, a mediji služe isključivo kao sredstvo manipulacije masom. Najvažnija uloga medija prikazana je na kraju romana gdje je najbolje predočeno ludilo i bezumlje mase. Prilikom Divljakova čina samobičevanja kao ritualnog obreda i načina da se dosegne viši stupanj duhovnosti, mediji su odigrali glavnu ulogu. To je za njih bila samo jako dobra predstava i ništa više. Privukla ih je scena bičevanja i željeli su ga intervjuirati zbog čega je Divljak postao senzacijom i osvanuo je na svim naslovnicama. Prvog znatiželjnog novinara iz *Radio-novosti* grubo je izbacio, no to nije obeshrabrilo sve druge koji su se okupili oko svjetionika i tražili najbolju scenu. Toliko ih je zanimalo Divljakovo ponašanje da su poslali i helikoptere, no jedan je novinar željan najnovijih i najboljih vijesti ipak uspio snimiti scenu bičevanja. „Dobro, ovo je stvarno dobro! Stvarno veličanstveno!“ (Huxley 1998:271). Razmišljajući o dodatnim efektima osjetilnih učinaka, novinar Darwin Bonaparte bio je ushićen. Film je vrlo brzo pušten u javnost što je privuklo još više medijske pozornosti. Mediji su od stvarne duševne i fizičke boli pojedinca u njegovom najintimnijem trenutku oslobođenja, napravili senzaciju. Površnost i

zamagljeni umovi ne mogu shvatiti dubinu Divljakova čina, ne mogu pojmiti nešto toliko komplicirano i duboko. Na mjesto Divljakova novog prebivališta nahrupila je masa ljudi. „Za nekoliko minuta već ih je bilo nekoliko desetaka i stajali su u širokom krugu oko svjetionika, zureći, smijući se, škljocajući fotografskim aparatima, dobacujući mu (kao majmunu) kikiriki, paketiće žvakaće gume na bazi spolnih hormona, panglandularne *petit beurre* kekse“ (Huxley 1998:272,273). Svi su željno iščekivali scenu s bičem. „Uto jedna grupa s kraja reda započne vikati jednoglasno, u sporom teškom ritmu: *Ho-će-mo-bič. Ho-će-mo-bič*“ (Huxley 1998:274). Masa je bila opijena bukom. U trenutku kad mu se približila žena koja je zakoračila prema Divljaku, u njemu se probudio gnjev prema Lenini i ženskom rodu. Bio je isprovociran sa svih strana i odjednom je pukao. Djevojka je pala, a on je počeo bičevanje. „Pokrenuti užasom i bolom; pokrenuti unutarnjom navikom zajedničkog sudjelovanja u svemu, željom za jednodušnim i zajedničkim sudjelovanjem koje im je obrada tako neiskorjenjivo usadila, oni su započeli oponašati njegove bezumne pokrete, udarajući jedni druge kad god bi Divljak raspalio po svome vlastitome buntovnome mesu, ili po onome posrnulom utjelovljenju besramnosti koje se savijalo od boli u vrijesu pod njegovim nogama“ (Huxley 1998:275,276). Svi su počeli pjevati i plesati, a taj je događaj zabilježen u svim novinama. Kad su se mediji sljedećeg dana vratili pronašli su samo obješeno tijelo čija je duša pronašla svoj spas.

5.6. DOŽIVLJAJ SMRTI

Svi stanovnici civilizacije umiru relativno mladi u posebnim institucijama i pod posebnim nadzorom. Granica životne dobi doseže tek do pedeset godina. Strah od smrti i umiranja ne postoji; ljudi ne umiru prirodnim putem, oni su eutanazirani. Svi su nalik jedni drugima, možemo reći da su to tisuće i tisuće blizanaca, uvijek su sretni i zadovoljni, mladi i savršeno sigurni.

Svi znamo da je smrt prirodan dio životnog ciklusa i da je normalan svijet kao takvu prihvaća. Ona izaziva duboki osjećaj gubitka i žaljenja. Budući da znamo da u savršenom društvu koje vlada *Vrlim novim svijetom* nema dubokih osjećaja, nema ni procesa tugovanja. Naime, sustav je uređen na način da djecu od malih nogu privikavaju na doživljaj smrti koja je u društvu izokrenutih vrijednosti banalizirana do krajnjih granica. Društvo ima koristi čak i od leševa umrlih. „Izlazeći kroz dimnjak, plinovi prolaze kroz četiri postupka. Nekoć se P2O3 gubio svaki puta kad bi nekoga spalili. Sada se ovim postupkom obnavlja više od devedeset osam posto. Više od kilogram i pol prosječnog odraslog leša“ (Huxley 1998:88). U normalnim okolnostima u trenucima boli i patnje, umirućoj je osobi potreban mir i samoća kako bi u miru proživjela posljednje trenutke uz svoju obitelj. To u distopijskoj viziji nije tako. Krematorij, mjesto za umiranje, više nalikuje dječjem vrtiću gdje nema prisnosti, sažaljenja ni empatije prema umirućima. „Privikavanje na smrt započinje kad navršše osamnaest mjeseci. Svaki mališan provodi tjedno dva poslijepodneva u Bolnici za umiranje. Tamo imaju najljepše igračke, a kad netko umre dobivaju sladoled od čokolade. Tako nauče prihvaćati smrt kao normalan događaj“ (Huxley 1998:180). Svi koji su u stanju umiranja primljeni su i sudjeluju u procesu privikavanja djece na sam čin. Nema suza, snažnih zagrljaja ni tužnog izraza lica. Ugođaj je potpuno idiličan kao što možemo vidjeti na primjeru iz romana. „Soba je bila prostrana, osvijetljena suncem i žutih zidova, s dvadeset kreveta, svih dvadeset zauzeto. Linda je umirala u društvu – u društvu i sa svim današnjim udobnostima. Zrak su neprestano oživljavale vesele sintetske melodije“ (Huxley 1998:216). Linda je bila smještena u prostranoj i osunčanoj sobi s mnoštvom drugih umirućih tijela i hrpom male djece koja su došla na privikavanje. Divljak nije imao nikakvu mogućnost za prislan oproštaj s majkom koji je bio dio normalnog procesa umiranja u rezervatu. Djeca koja su ušla s užasavanjem su promatrala Lindino debelo tijelo. Cijela situacija isprovocirala je Divljaka do te mjere da je jednog dječaka pljusnuo. Za Divljaka je oproštaj od majke bio vrlo težak jer ga

od silnog utjecaja some nije prepoznala. U trenutku smrti, kada je pokušao pozvati pomoć, bolničarka mu je hladnokrvno odgovorila da su u prostoriji djeca i da ne bude toliko glasan. Nakon što je nastupila smrt, Divljakovo je jecanje zapanjilo bolničarku. „Da mu nešto kaže? Da ga opomene na pristojnost? Da ga podsjeti gdje se nalazi? Kakve ozbiljne posljedice može unijeti ovakvo ponašanje u obradu ovih jadnih nevinašaca!“ (Huxley 1998:224). U svijetu kojem vlada bezumlje, ni umrijeti se ne može dostojanstveno.

5.7. ŠKOLSKI SUSTAV

Djeca su sustavno podučavana načinu na koji će se ukalupiti u društveni svijet, da doprinose potrebama zajednice kojoj pripadaju i slijepo slijede upute koje su zadane s najvišeg mjesta društvenog sistema. Na samom početku romana Upravitelj vodi grupu učenika kroz Središnji londonski centar za izlijevanje i prilagodbu, pa kroz dvoranu za oplodnju i vrlo se lako uočava njegov hladan odnos prema mladim učenicima koji prema Upravitelju osjećaju strahopoštovanje. „Gomila novopristiglih učenika, vrlo mladih žutokljunaca, nervozno je i prilično ponizno u stopu pratila Upravitelja. Svaki je nosio bilježnicu u koju je, kad god bi veliki čovjek progovorio, očajnički črčkao bilješke. Iz prve ruke. To je bila rijetka povlastica“ (Huxley 1998:18). Način na koji Upravitelj predaje mora poštovati pravila vlasti, a najvažnije je da učenicima izloži samo neku nejasnu opću predodžbu koja je dovoljna za njihovo razumijevanje poslovanja. Cijeli je sistem prepun nejasnih predodžbi jer su one jedan od uvjeta održanja sreće u cijelom sustavu. Upravitelj se u svojoj ulozi učitelja osjeća uzvišeno i nadmoćno, superiorno u odnosu prema mladim učenicima koje smatra glupima.

U posjetu školi John, ili Divljak, vidio je na koji je način djeci prezentiran rezervat; kao „područje koje se, zbog nepovoljnih klimatskih ili geografskih uvjeta ili nestašice prirodnih bogatstava, nije isplatilo civilizirati“ (Huxley 1998:178). Djeci je prikazan ritual ispovijedanja grijeha i bičevanja koji su oni

smatrali iznimno smiješnim. Djeca u školi imaju posebnu učionicu za hipnopediju, a postoji i knjižnica koja je opremljena jedino priručnicima; nema ni traga nikakvim knjigama, pogotovo ne Shakespeareu kojeg je Divljak odavno čitao i divio mu se. „Mi ih ne ohrabrujemo da uživaju u bilo kojoj vrsti samotne zabave“ (Huxley 1998:180). To je jedno od pravila koje se bespogovorno poštiva.

5.8. RELIGIOZNOST I DUHOVNOST

Duhovnosti u civilizaciji u pravom smislu i nema. Bernard i Helmholtz mladi su i željni promjene, traže vlastiti smisao života, no ne tragaju za duhovnošću. Bernard se okreće intelektu, razmišljanju i samostalnom traženju sreće, a Helmholtz smisao pronalazi u ljepoti izražavanja riječima pomoću kojih na poetičan način može opisati svoje osjećaje. Cijelo je društvu u transu, u stanju lažne duhovnosti koju poštuju obredima solidarnosti. Njihov je bog Ford. Religiozni obred započinje bubnjevima i mnogim drugim instrumentima koji zajedno sviraju njihovu himnu. Za vrijeme obreda svi su sudionici okupljeni oko stola na kojem se nalaze posvećene tablete some. Osim u obliku tableta soma je glavni sastojak i u sladoledu od maline koji je kružio nekoliko puta, dok su pri svakom gutljaju sudionici izgovarali druge mantre. Svi su željno iščekivali dolazak Forda. Prevladavalo je ushićenje, a svi su s obredom nastavili u plesnim pokretima koji su bili popraćeni pjevanjem. Dok su se svjetla polako gasila, sve je završavalo orgijama. Cijeli je obred svim sudionicima donosio osjećaj mira i ispunjenja.

Za razliku od civilizacije, u rezervatu postoje stara vjerovanja. Oni još uvijek poštuju Boga, ispovijedaju se Isusu i klanjaju se svim ostalim poganskim bogovima, a imaju i vlastite obrede koji im ispunjuju duhovne potrebe. Duhovnost nije moguća u društvu koje je potpuno kontrolirano.

U trenutku kada se Divljak odlučuje na izolaciju, kreće na put duhovnog pročišćenja uz neprestano kajanje za počinjene grijehe. Proces kajanja uključuje

dugotrajno klečanje na betonu i moljenje za oprost, od Isusa do poganskih bogova. Osim toga, nanosio si je bol držeći ruke u jednom položaju do granica izdržljivosti. Jedan od načina pročišćenja je ranjavanje vlastita tijela bičem. „Leđa su mu bila poprečno izbrazdana crvenilom, a od ožiljaka do ožiljaka slijevali su se tanki potočići krvi“ (Huxley 1998:265). Samobičevanje je jedan od načina iscrpljivanja tijela. „Ta samobičevanja su bila ekvivalent prilično dubokog kirurškog zahvata bez anestetika, a njihovi učinci na tjelesnu kemiju pokajnika bili su znatni. Tijekom samobičevanja su se oslobodile velike količine histamina i adrenalina. Histamin izaziva šok, a šok utječe na svijest isto tako ozbiljno kao i na tijelo“ (Huxley 2001:146). Velike količine adrenalina mogu izazvati halucinacije. Kada se bičevanjem oslobode histamin i adrenalin “i kada raspadnuti protein iz zaraženih rana zagadi krv, učinkovitost cerebralnog redukcijuskog ventila će opasti i nepoznati aspekti Oslobođenog uma (uključujući i psi- fenomene, vizije i, ako je filozofski i etički spreman za to, mistične doživljaje) naći će put do svijesti asketa“ (Huxley 2001:147). To je razlog zbog kojeg Divljak samovoljno ranjava vlastito tijelo, a to je ujedno i jedan od poganskih načina pokoravanja bogovima.

5.9. TJELESNOST

U distopiji su uklonjeni svi fizički oblici starosti, a osim toga, ne postoje ni nikakvi mentalnih znakova starenja što je mnogo teže postići. Ljudi zauvijek ostaju istog stanja uma, od rođenja do smrti, i životna im se energija ne smanjuje. U društvu koje je svoje građane podredilo potrošnji nema se vremena za starenje. „Čuvamo ih od bolesti. Umjetno im održavamo unutarinja lučenja u ravnoteži koju su imali u mladosti. Dajemo im transfuzije mlade krvi. Stalno im potičemo metabolizam.“ (Huxley 1998:125). Takvo je stanje u civilizaciji, dok u rezervatu ljudi još uvijek prate proces normalnog rasta ljudske jedinice – od rođenja do smrti. To je jedna od glavnih razlika između civilizacije i divljaka, a ujedno i jedna od najpotresnijih stvari za Leninu prilikom njenog posjeta

Malpaisu. Ona je bila užasnuta i zaprepaštena kada je prvi puta vidjela starog čovjeka. Jednako kao i prizorom dojenja djeteta na što je Bernard reagirao potpuno neočekivano. „Prekrasni prisni odnos. Koliku tek snagu osjećaja izaziva! Često mislim da nama nešto nedostaje zato što nismo imali majku“ (Huxley 1998:126).

Lindinim povratkom u civilizaciju, s njenim grotesknim tijelom kao savršenim kontrastom nasuprot vječnoj mladosti civilizacije, masa je ostala zgrožena. „Podbuhtlog i mlitavog mesa koje je visilo s nje, neobična i snažna nakaza srednjovječnosti među tim čvrstim mladim tijelima i neizobličenim licima, Linda uđe u dvoranu, usana koketno razvučenih i iskrivljenih u bezbojan osmijeh i njišući u hodu svojim ogromnim kukovima, pokretom koji je trebao biti zavodljivo kretanje“ (Huxley 1998:166). Izgled tijela koji im je prezentiran nepojmljiv je i groteskan. Civilizacijom vlada kontrola mladosti. Masu je toliko odbijala užasna debljina i izobličenost Lindina tijela da je nisu željeli gledati ni slušati. „Ona i nije bila prava divljakinja, jer je bila izlijana iz boce i obrađena kao i cijeli svijet, tako da i nije niti mogla imati čudnih zamisli. Na kraju – a to je svakako bio najjači razlog zbog kojeg jednu Lindu nisu htjeli vidjeti – tu je bio i njezin izgled“ (Huxley 1998:169). Njen je izgled plašio i malu djecu u Bolnici za umiranje u kojoj je umrla nakon predoziranja.

5.9.1. SEKSUALNOST

Djeca su od malih nogu naučena na erotske igre kako bi im se u svijest usadila otvorenost i sloboda promiskuitetnog ponašanja. Statično se stanje broja stanovnika kontrolira regulacijom kontracepcije, a žene koje su sposobne za rađanje, naučene su na malthusove vježbe. „Godine intenzivne hipnopedije i, od dvanaeste do sedamnaeste godine, Malthusove vježbe tri puta tjedno, činila su primjenu kontracepcijskih sredstava automatizmom, neizbježnom poput treptaja očnih kapaka“ (Huxley 1998:92,93). Učenicima je postupkom hipnopedije usađeno uvjerenje o tome kako svi pripadaju svima i ne postoji nešto toliko

čvrsto što bi moglo vezati samo dvije osobe. To je nemoguće jer nema ljubavi, sve se svodi na tjelesnu potrebu za seksom. Prilikom razgovora dviju prijateljica, Lenine i Fanny, činjenica da se Lenina viđa samo s jednom osobom čak četiri mjeseca izaziva zgražanje. Lenina osjeća sram i ne shvaća zašto je to toliko pogrešno. Fanny joj daje dobronamjieran savjet jer je njeno ponašanje neprihvatljivo. „Prvenstveno, vrlo je nepristojno tako dugo biti samo s jednim. Da ti je četrdeset godina, ili barem trideset pet, još nekako. Ali, Lenina, u tvojim godinama! Ne, to stvarno tako ne ide“ (Huxley 1998:55). U svijetu masovne potrošnje materijalnih stvari postoji i masovna potrošnja tijela. U svijetu površnosti ne postoje duboki osjećaji, ne postoji ništa što je dugotrajno jer to društvu nije korisno.

Seksualno se ponašanje u civilizaciji razlikuje od seksualnog ponašanja u rezervatu. Linda se prilikom posjeta rezervatu izgubila i nastavila tamo živjeti ponašajući se onako kako je bila učena godinama – promiskuitetno. Iznenadilo ju je luđačko ponašanje žena koje nisu podnosile takav način seksualnog ponašanja. Sustav vrijednosti u rezervatu ostao je kao onaj stari, postojale su obitelji i brakovi, djeca su se rađala i zadržali su poganske običaje. U takvom svijetu promiskuitetno je ponašanje nepoželjno.

Divljakov je pristup seksualnosti i seksualnom ponašanju pod velikim utjecajem stare književnosti. Već od prvog susreta Divljaka i Lenine, među njima je rasla seksualna privlačnost. No, njemu je zbog čitanja Shakespeareovih djela žena postala jednim božanskim pojmom. Žena je nešto predivno i nevino, dostojanstveno i netaknuto. Divljak je sve žene koje su se ponašale promiskuitetno povezivao s ponašanjem svoje majke i kaznama koje je ona trpjela. Čim se približio trenutak tjelesne bliskosti s Leninom, njegovo se ponašanje prema njoj i ženskom rodu drastično mijenja.

5.10. MEĐULJUDSKI ODNOSI I RAZLIKE IZMEĐU CIVILIZACIJE I REZERVATA

U rezervatu žive Indijanci i Melezi koji su odvojeni od civilizacije i jedini kontakt koji imaju s njom je posjet ponekih radoznalaca iz civiliziranog svijeta. Svi oni još uvijek poštuju brak, djecu odgaja obitelj, od religija još uvijek vlada kršćanstvo, totemizam i štovanje predaka, govore mrtvim jezicima kao što su španjolski, zunjski i atapaskanski, žive okruženi opasnim životinjama i zaraznim bolestima. Indijanci se vrlo razlikuju od civilizacije po vanjskom izgledu ali i po razvoju svijesti. Oni su crni, goli i išarani. „Goli od grla do pupka, mrkih tijela išarani bijelom bojom, neljudska lica od krvavo crvenih, crnih i oker šara, dva Indijanca dotrče stazom. U crnu kosu bili su upleli komade lisičjeg krzna i vrpce crvenog flanela. Plaštevci od puranovog perja lepršali su im na ramenima; oko glava su im u svim bojama bliještale goleme pernate krune. Pri svakom njihovom koraku čulo se lupanje i zveket njihovih srebrnih narukvica i teških ogrlica od kostiju i tirkiznih bobica“ (Huxley 1998:123,124). Osim čudnog izgleda i starih ljudi, oni žive u prljavštini i bolestima. U rezervatu vlada rasizam. „Mrze me zarad moje boje. Oduvijek je bilo tako. Oduvijek“ (Huxley 1998:131). Johna i Lindu nikada nisu prihvatili zbog njihove bijele boje kože, John nikada nije sudjelovao u obredima u kojima sudjeluju dječaci njegovih godina, trpio je zadirkivanja djece i često je vrijeme provodio u samoći razmišljajući o životu ili čitajući Shakespearea.

Lindino je promiskuitetno ponašanje u svijetu divljaka bila prijetnja jer je izazivalo probleme u mnogim brakovima. Lindi je nepojmljivo kako se oni mogu vezati za jednu osobu jer je opće poznato da svi pripadaju svima i ponašanje žena koje su joj se osvećivale Linda uporno pripisuje ludilu. „Želiš li biti s ljudima kao što je normalno, ostali misle da si pokvarena i nesocijalna. Onda te mrze i preziru. Jednom mi je došla velika skupina žena i napravila kraval, jer su im muževi dolazili k meni. A zašto ne bi dolazili? Ove žene ovdje su toliko zle. Lude. Lude i okrutne. I naravno, nemaju pojma o Malthusovim

vježbama, ni o bocama, ni o izlivanju, ni o čemu“ (Huxley 1998:136). Postavlja se pitanje što je to normalno ponašanje. Za civilizaciju koja teži određenom načinu ponašanja ne vrijede ista pravila i određenje pojma koji označava ono što je normalno ili ono što radi većina. Lindino je ponašanje neprihvatljivo i žene ga u Malpaisu nisu smatrale normalnim. Njima je brak normalna pojava, dok je u civilizaciji i samo spominjanje te riječi smatrano psovkom. Linda je u naletu bijesa doživjela fizički napad. Žene su joj se došle osvetiti bičevanjem. „Linda je ležala na krevetu. Jedna ju je žena držala za zglobove na rukama. Druga je ležala preko njenih nogu kako se ne bi mogla ritati. Treća ju je udarala bičem. Jedanput, dvaput, tripot; svaki put Linda je vrisnula“ (Huxley 1998:141). Ovdje vidimo simboliku bičevanja kao kazne, dok je Johnov dobrovoljan čin jedan od načina dosezanja duhovnosti i pročišćenja. Bičevanje je normalna pojava u poganskim obredima i jedan je od načina žrtvovanja bogovima. Najgore je to što Linda nije znala zbog čega je bičevana.

Rezervat za divljake ne možemo tumačiti kao antitezu civilizaciji jer se teškoće s kojima se John i Linda suočavaju u rezervatu mogu tumačiti kao teže i kompliciranije od onih problema s kojima se nose Bernard Marx i Helmholtz Watson. U rezervatu vladaju rasne predrasude, a u Svjetskoj državi klasne predrasude koje dovode do neuklapanja u zajednicu. Dakle, u kastama se pripadnici viših kasti s gađenjem odnose prema onima koji pripadaju nižim kastama. Jedan od najvećih razloga takvoga ponašanja je sustav hipnopedijskog učenja koji pojedincima uvjetuje misli i ponašanje.

5.11. OBITELJ

O obitelji u civiliziranom društvu ne možemo govoriti jer ona ne postoji. Već je objašnjen postupak razvoja i uvjetovanja embrija koji su postupkom Bokanovskog višestruko umnoženi, uvjetovani i predodređeni na život u kastama. Osim toga što ona ne postoji kao temeljni dio društva i zajednice zabranjeni su svi pojmovi vezani uz nju, na primjer roditelji kao izraz pri

svakom spomenu izaziva podsmjeh i sram. Prilikom Upraviteljeva upita za pojam roditelja svi su učenici utihnuli i preplavilo ih je rumenilo, jednako kao i pri spominjanju izraza majka i otac. „*Roditelji su bili majka i otac. Nepristojni izrazi, a u stvari znanstveni, poput praska odjeknu među dječacima koji su u tišini skrivali poglede. Majka. Znam, to su neugodne činjenice. No, većina povijesnih činjenica i jest neugodna*“ (Huxley 1998:38). Definicija riječi koje vežemo uz pojam obitelji dobivaju loš prizvuk. Dom je definiran kao zagušljiv i odvratni prostor, kao nesterilizirana tamnica u kojoj je živio čovjek, žena koja se povremeno kotila i hrpa djece. „Kakvih je sve zagušljivih intimnosti bilo među članovima obitelji, kakvih opasnih, nezdravih, bestidnih odnosa! Majka je manijački bdjela nad svojom djecom...“ (Huxley 1998:51). Ford ili Freud kako su ga nekad zvali, otkrio je sve loše strane obiteljskog odnosa koji je u svakom slučaju smatran nastranim. Budući da je prošlost reducirana i mnoga su znanja skrivena od ljudi, nepoznavanje Freudove psihoanalize nije slučajno. Freud na sličan način objašnjava odnose u obitelji između roditelja i djece, od razvoja infantilne seksualnosti pa nadalje. Prilikom razvoja djeteta dolazi do mnogih poremećaja vezanih uz seksualnost i roditelje što dovodi do poremećaja znanog kao Edipov kompleks. „Spolna naklonost bi se još od djetinjstva kroz zajednički život trebala otklanjati od članova iste obitelji suprotnog spola, ili bi biološka težnja za onemogućavanjem nedopuštenog razmnožavanja pronašla svoju psihičku zastupljenost u urođenom strahovanju od incesta!“ (Freud 2000:353,354).

5.12. IDEOLOGIJA

U prošlosti su postojala dva odvojiva značenja ideologije. Partikularni pojam ideologije u okvire jedne ideologije prihvaća samo neke od tvrdnji protivnika, dok totalni pojam u obzir uzima čitav svjetonazor suprotnog subjekta. Kod partikularnog pojma funkcionaliziranje se odvija samo na psihološkoj razini što znači da je još uvijek moguće razotkrivanje lažnih tvrdnji,

no sumnja u ideologiju još nije radikalna. Sumnja u ideologiju javlja se kod Bernarda i Helmholtza koji zbog svog ponašanja bivaju otkriveni i uklonjeni iz zajednice. Što se tiče totalnog pojma ideologije ne misli se samo na sadržaj pojedinačnih misli nego na čitav sistem. Partikularni pojam ideologije „pretpostavlja da se ovaj ili onaj interes kauzalno prisiljava na tu laž ili prikrivanje, a kod totalnog pojma ideologije smatra se da ovom ili onom mjestu u društvu odgovara ovo ili ono gledište, način promatranja, aspekt“ (Mannheim 2007:75). Uz partikularni pojam se veže pojedinac jer je naglasak na psihičkim procesima individue. Postoji i pojam grupna ideologija, no to se odnosi na pojedince koji živeći u istoj grupi ili kasti koja ih predodređuje reagiraju homogeno. Cijelo je društvo podijeljeno u kaste koje djeluju zajedno, svi su oni istovjetni blizanci koji istovjetno razmišljaju i istovjetno se ponašaju. Oni su ukalupljeni i sretni. U korist ideologije povijest se briše i izobličava, a ljudima se manipulira preko medija. Ideologija se bavi poviješću na koju se primjenjuje ideja. „Rezultat te primjene nije skup tvrdnji o nečemu što jest, nego razvijanje jednog procesa koji je u neprestanoj promjeni. Ideologija razmatra tijek događaja kao da on slijedi isti zakon kao i logičko izlaganje njezine ideje“ (Kalanj 2010:15). Mora se voditi računa o prihvatljivosti i prihvaćenosti ideja koje moraju biti u što većoj podudarnosti s očekivanjima i mišljenjem društva. Prividna ili stvarna moć „jedini je svrhoviti modus njezina postojanja, ona je neka vrsta permanentnog „rada“ na izobličavanju istine ideja“ (Kalanj 2010:16). Od ideologije je neodvojiva politička moć koja vlada ljudima „racionalne i emocionalne reakcije kod potčinjenih i potaknuti ih da direktno ili indirektno slijede upute vladalaca. Ne uspije li to, vladalac mora primijeniti silu, a u krajnjem slučaju i likvidirati potčinjene“ (Kalanj 2010:16,17). Ideologija manipulira čovjekom i njegovim mišljenjem o svijetu koji ga okružuje. Uključuje skup tehnika i strategija za manipulacijsko djelovanje na masama. Usredotočena je na društvo, ideologija „ekstrapolira, zaoštrava, poopćava ili izokreće samo one istine koje joj vrijednosno-svjetonazorski i pragmatički

najviše odgovaraju“ (Kalanj 2010:19). U svrhu ideološkog oblikovanja masa u romanu se koriste razvijene tehnike manipuliranja ljudima putem hipnopedije kao najvažnijeg izvora manipulacije društvom koje je usmjereno na masovnu potrošnju, od robe pa do vlastitih tijela. Neke od glavnih mantri društva su: što se više krpa, manja je bogatstva hrpa, bolje staro baciti nego popravljati, svi pripadaju svima, volim novu odjeću, bolje gram nego sram, civilizacija je sterilizacija i mnoge druge. Društvo je uvjereno da je ono što im je ponuđeno jedino što postoji. Prekida se mogućnost razmišljanja i duhovnog razvoja. Uz ideologiju je usko povezan i jezik, odnosno nemogućnost izražavanja. „Jezik i misao, zarobljeni u kontekst postojeće situacije, ostaju funkcionalni i instrumentalni te su time korjenito onemogućeni prijeći granice zadanih okvira, misliti izvan i preko, dakle kritički misliti spram postojeće situacije“ (Dujmić 2009:52). Pomno odabranim konstrukcijama riječi nudi se iskrivljeno i skraćeno značenje čime se direktno blokira sadržaj. Sparivanjem određenih imenica s istim pridjevima i svojstvima rečenica poprima hipnotička svojstva i postaje hipnotička formula koja fiksira značenje u primateljevoj svijesti. Jezik poprima obilježje zavodljivosti i poetičnosti, odgađa izgradnju kritičkog mišljenja i ljudska se svijet destrukturira na duhovnoj razini. Ukinuta je mogućnost maštanja jer ne postoje misli o nečemu što bi moglo biti drugačije ili različito i doživljaj iskustva jer nema mogućnosti doživljavanja stvari na drugačiji i nesvakodnevni način. Standardizacija postaje sretan način življenja u svijetu u kojem sustav održava masu na životu i potvrđuje njihovu prividnu individualnost. „Znanstveno-tehnički obzor, ne dopuštajući postojanje drugih mogućih vizija stvarnosti, može nesmetano djelovati i bez ikakve nasilne metode, jer može spontano i bez negativnih posljedica na svoj neograničeni razvoj pridobiti individualnu požrtvornost“ pojedinaca (Šuran 2011:780).

5.13. DROGA I NJENA UPORABA

I u civilizaciji, odnosno nadziranom sustavu, i u rezervatu postoji opojno sredstvo koje ljudima služi za razonodu. Droga je svima nadohvat ruke i dijeli se na svakom koraku. Kada se kod pojedinaca javlja potreba za odmorom od stvarnosti koja je postala zamorna i dosadna, ili kada žele iskusiti intenzivniji užitak, na raspolaganju je uvijek najbrže rješenje – soma. Soma se u civilizaciji koristi kao lijek protiv dosade, ona je sredstvo za razonodu i otklanjanje negativnih osjećaja. Soma je savršena droga, izaziva euforiju i blage halucinacije sreće, služi kao odmor od stvarnosti i ne izaziva mučninu. „Doza *some*, koju su progutali pola sata prije zatvaranja noćnog kluba, podigla je potpuno neprobojan zid između stvarnog svijeta i njihove svijesti. (...) Oči su im blistale, obrazi gorjeli, unutarnji sjaj sveopćeg blaženstva izbijao je na svakom licu sretnim i prijateljskim osmijesima“ (Huxley 1998:92,96). To je jedno od sredstava za održanje stabilnosti u društvu. Prilikom konzumacije *some* osoba nema misli. Lenina je u rezervatu više puta poželjela pobjeći od stvarnosti, no to nije bilo moguće jer *some* nije bilo. Prevelika doza *some* može paralizirati centar za disanje, od čega umrla Divljakova majka Linda. Iako u rezervatu nema *some*, Indijanci koriste jednu drugu drogu, a to je meskalin. Konzumacija meskalina izaziva mučninu i sram, bezbojan je i ima neugodan miris.

6. OTOK

Otok je utopijski roman Aldousa Huxleyja i to je ujedno posljednji roman koji je napisao. *Otok* nije utopijski roman samo zato što je radnja smještena u budućnosti i zato što važnu ulogu ima znanost i razvoj tehnologije; *Otok* je primjer poželjnog stanja jer prikazuje sustav poštivanja vrijednosti, etike i pravila, organizacije i upravljanja društvom, strukturu i način odgoja koji je promijenjen i prilagođen potrebama društva, načina na koje se ostvaruje harmonija duševnog i tjelesnog i najviše po razvoju duhovnosti. Mokša je droga koja se upotrebljava kao lijek protiv boli i protiv bilo kakve krize koja se može

pojaviti u ljudskoj svijesti. Uz pomoć lijeka, ljudi su sposobni dosegnuti duhovne spoznaje i uzdignuti se u više sfere postojanja. Pala je nastala zahvaljujući susretu zapadnog liječnika i istočnjačkog nandže, a vrhunac je mistično iskustvo u kojem čovjek nadilazi sam sebe. Radnja utopije prebačena je u drugi plan jer se naglašava autorovo razmatranje, razrada i razvijanje ideja i preokupacija. Huxley je nazvan tvorcem „zapadnjačkog Istoka“ jer u utopiji ističe odvajanje identiteta radi uzvišenja i oslobađanja od materije i svijeta koji ga okružuje u svrhu postizanja višeg stanja svijesti. Huxleyja je oduvijek zanimalo proučavanje dualnosti uma i svijesti, stvarnog i duhovnog, prividnog i istinskog identiteta. Na otoku postoji i praksa seksualne joge koja pomaže individuama kod seksualnog sazrijevanja. Sve od odgoja, školstva, radnih mjesta pa do slobodnog vremena usmjereno je prema ostvarivanju harmonije između duhovnog i tjelesnog.

Slabost koja je očita na otoku Pali je nepostojanje oružanih sila radi obrane od vanjskog svijeta zbog koje utopijski svijet propada. Prijestolonasljednik otoka je mlad, pohlepan i mentalno nezreo mladić koji preuzima vlast nakon napunjene punoljetnosti. Valja imati na umu kako je mladi Murugan u stalnom kontaktu i bliskoj vezi (!) s Dipom koji je vođa susjedne države u kojoj vlada vojna diktatura.

6.1. POVIJESNI RAZVOJ PALE

Pala u rano doba svog nastanka nije imala nikakve veze s vanjskim svijetom, nije bila čak ni ucrtana u zemljovid, jedino je tada i mogla biti ono što je bila njena prvotna zadaća – utopija. „Namisao da je učine oazom slobode i sreće imala je tada smisla. Tako dugo dok ostaje izvan dodira s ostalim svijetom, određeno idealno društvo može biti sposobno održati se. Pala je bila posve sposobna održati se, po mome mišljenju, tamo negdje do 1905. Onda se, za kraće od smjene jednog naraštaja, svijet iz temelja promijenio. Kinematografi, automobili, zrakoplovi, radio. Masovna proizvodnja, masovno klanje, a iznad

svega sama masa – sve više i više ljudi u sve većim i većim sirotinjskim četvrtima gradova ili u predgrađima. Ono što je jednoć bilo idealom održivosti, danas više nije održivo“ (Huxley 2003:81). Da bi Pala nastavila postojati potrebne su korjenite promjene jer postaje nemoguće da se ona toliko razlikuje od ostatka svijeta. Pala nije bila ničija kolonija, nisu je posjedovali ni Arapi ni Portugalci, a izbjegli su Nizozemce i Engleze. Na otoku nema plantaža, usjeva ni sustava koji iscrpljuje zemlju, nema alkohola, ni spolnih bolesti. Pala je osnovana realizacijom zajedničke ideje istočnjačkog i zapadnjačkog uma – Murugana Reformatora i Andrewa MacPhaila. Zajedničkim su snagama, znanjem i idejama, kralj i liječnik, poučavali jedan drugoga kako bi spojili najvrjednija dostignuća obaju svjetova - orijentalnog i europskog. Na početku su razvili sistem ublažavanja boli jer ona ima najveći utjecaj na ljudski duh, zatim su prešli na poljodjelstvo, uvođenje engleskog jezika i latiničkog pisma. Počeli su otvarati engleske škole i tiskati knjige, bio je to početak dvojezičnosti i novog obrazovnog procesa. U privatnom životu Paljani komuniciraju palskim jezikom, dok je engleski rezerviran za javnu uporabu. Što se tiče umjetnosti, Pala je oduvijek imala dobre plesače, razvijenu arhitekturu i glazbenu umjetnost ali ne i književnost; nije imala nacionalne pjesnike, pisce ni pripovjedače. Prihvatanjem engleskog jezika Pali je dana podloga za „duhovno mjerilo, riznicu stilova i tehnika, neiscrpno vrelo nadahnuća“ (Huxley 2003:185).

6.2. KRITIKA ZAPADA I Palski pristup

Willu, koji dolazi na otok s misijom ostvarenja sporazumnog dogovora oko pitanja nafte između svojih nadređenih sa stanovnicima otoka, predstavljene su sve promjene i inovacije kroz koje je Paljansko društvo trebalo proći kako bi došlo do promijenjenog društvenog sustava i načina življenja. Dakle, riječ je o korjenitim promjenama na političkom, gospodarskom, obrazovnom, filozofskom, religijskom, duhovnom i umjetničkom planu. Sve su one

isprepletene u neraskidivu cjelinu u kojoj svaki pojedinac, s obzirom na svoje sposobnosti, ostvaruje svoju slobodu bez ikakve opasnosti po društvo.

6.2.1. FUNKCIONIRANJE DRUŠTVA

Temeljna načela prema kojima žive stanovnici Pale zapisani su u *Zapisima o Srži stvari*, a filozofija joge i stoicizma temelji su na kojima počiva cijela društvena nauka. Društvo se na Pali sastoji od vladara, odnosno radže, skupine ljudi koji predstavljaju njegove savjetnike i svih ostalih, običnih ljudi. Murugan je radža od Pale koji će steći moć upravljanja zemljom nakon navršene punoljetnosti, a do tada državom vladaju tri skupine otočana pod nazivom Kabinet, Zastupnički dom i Državno vijeće. Muruganov je plan modernizirati i militarizirati Palu. Osim proizvodnje oružja, Murugan se zalaže za izgradnju tvornica insekticida, razvoj tehnologije i znanosti. Pala je oduvijek bila svijet za sebe, no više se ne može odupirati vanjskim silama koje ju žele osvojiti.

Pala proizvodi zlato, a bogati su jer nisu prenaseljeni i ne troše prekomjerno. „Mi nismo dopustili da nas hipnotizira ideja kako će nas dva televizora učiniti dvaput sretnijima nego jedan televizor“ (Huxley 2003:205). Tri stupa na kojima leži Zapad vezani su uz naoružanje, zaduženost i plansko zastarijevanje. Zapadnjački svijet prekomjerno troši i zbog toga tone. Huxley u romanu navodi i tri nevolje koje su zahvatile zapadnjačko društvo, a to su neznanje, militarizam i rasplodivanje. „Još samo deset ili petnaest godina nekontroliranog rađanja pa će čitav svijet, od Kine do Perua, preko Afrike i Srednjeg istoka, naprosto vrvjeti od Velikih vođa koji će se svi zauzimati za gušenje slobode, svi će biti do zuba naoružani od Rusije ili Amerike ili, još bolje, od jedne i od druge istodobno...“ (Huxley 2003:205). Osnivači otoka pobrinuli su se da se na Pali nikada ne pojavi problem gladi što je rezultiralo izgradnjom Eksperimentalne stanice. „Za nekoliko godina imali smo nove vrste riže, kukuruza, prosa i hljebovca. Imali smo bolju pasminu stoke i pilića. Zahvaljujući svim tim stvarima, ljudi su jeli bolje, živjeli duže i rjeđe gubili

djecu“ (Huxley 2003:116,117). Za razliku od Zapada, Pala nema potrebe za vojskom, nema Crkve, gospodarski sustav ne dozvoljava prekomjerna bogaćenja stanovništva, nema političara ni birokrata, nema mjesta za diktatore jer je ona federacija samoupravnih jedinica. Pala se zalaže za slobodu, dostojanstvo i razum. „Mi priznajemo nadmoć ljudi kao što su dr. Robert, Vidžaja i moj ljubimac Ranga, i vrlo dobro znamo od kolike je neprocjenjive važnosti njihova vrsta inteligencije. Ali znamo i to da naša vrsta inteligencije nije ništa manje važna“ (Huxley 2003:260). Svi otočani žive u savršenom skladu jer među njima vlada poštenje. Zapadno je društvo društvo apstraktnih materijalista, dok se Paljani usredotočuju na konkretizaciju. „Ogledanje u različitim poslovima u duhu konkretnog materijalizma jest prvi, prijeko potrebni korak na našem putu prema konkretnoj spiritualnosti“ (Huxley 2003:210).

6.2.2. MEDICINA

Kroz cijeli se roman provlači kritika zapadnog društva. Medicina je na Zapadu za Paljane zapanjujuća isto koliko i nepostojeća. „Divni antibiotici – ali baš nikakve metode da se podigne otpornost kako ti antibiotici ne bi bili potrebni. Fantastične operacije – ali kad treba ljude podučiti kako da se kreću kroz život a da ne budu isjeckani, baš ništa. I tako u svemu“ (Huxley 2003:93,94). Liječnici na Pali rade na tome da njihovi pacijenti budu što zdraviji, a ne da održavaju i pogoršavaju njihovo bolesno stanje dodatnim lijekovima. Palski je sustav liječenja, drugačiji jer kad uoče neki problem kod pojedinca oni ga rješavaju na svim frontama, ne samo na tjelesnoj razini. Američki liječnici, čije su predavanja Paljani imali prilike slušati, napadaju tek na pola jedne fronte, pritom totalno zanemarujući tijelo. Njih zanima samo duh, i to polovično jer ne uzimaju u obzir čovjekovu anatomiju, biokemiju i fiziologiju. Zapad jedino zanima negativna podsvijest, ne pokušavaju pomoći bolesniku da pronade smisao vlastita života ni da ga poduče svjesnosti u svakodnevnom životu. „Ti ljudi jednostavno ostavljaju nesretne neurotike da se

valjaju u svojim starim navikama, tj. da nikada ne budu sasvim u sadašnjosti. Sve to nije ništa drugo doli čisti idiotizam!“ (Huxley 2003:97).

6.2.2.1. ANIMALNI MAGNETIZAM

Riječ je zapravo o jednom postupku koji je na Zapadu oštro opovrgavan. U trenutku kada je Radža zatražio medicinsko znanje doktora sa Zapada i njegovu stručnu pomoć za izlječenje svoje bolesti, doktor Andrew mu je taj postupak liječenja prezentirao kao najnovije europsko otkriće koje primjenjuju i koriste samo najistaknutiji specijalisti. Liječnik je neumorno ponavljao jedan te isti pokret, pritom nimalo ne vjerujući u cijeli postupak. Za sam postupak operacije bilo je potrebno puno vježbanja, pripreme i uvjeravanja u uspješan ishod. Na kraju se, počevši od totalnog nepovjerenja u cijeli postupak, ispostavilo kako je on zapravo djelotvoran.

6.2.3. FILOZOFIJA

Postoje razlike između zapadnjačke filozofije i filozofije na Pali. Zapadnjačke se filozofe smatra jako dobrim govornicima, dok je istočnjačka filozofija pragmatična. „Vaši metafizičari govore o prirodi čovjeka i svemira, ali čitatelju ne pružaju nijednu mogućnost pomoću koje će se uvjeriti u istinu tih izjava. Kad mi o nečemu govorimo ili pišemo, uvijek prilažemo i popis operacija kojima se čitatelji mogu poslužiti da bi se uvjerali u vrijednost onoga što smo tvrdili“ (Huxley 2003:106). Operacije istočnjačke filozofije kojima se može potvrditi bit njihove filozofije su ni više ni manje nego joga, dhyana ili zen, a u nekim prigodama i maithuna. U nastavku slijedi kratak opis svake od navedenih metoda. Dhyana je sedmi stupanj u sustavu joge, to je stanje prije potpune zadubljenosti u meditaciji. Dhyana se postiže usredotočenim promatranjem jednog predmeta, a zen je „japanski naziv za sustav meditacije mahajana-budizma, koji je u 6. st. prenesen u Kinu i prilagođen uvjetima Dalekog Istoka“ (Huxley 2003:106). Palsko se shvaćanje povijesti također razlikuje od zapadnjačkog, naime, oni smatraju da je povijest „zapis o tome što

je sve ljudski rod učinio potaknut svojim neznanjem i golemom umišljenošću, koja je navela ljude da kanoniziraju to svoje neznanje kao političke ili religijske dogme“ (Huxley 2003:166). Paljani su upoznati sa svim važnim povijesnim podacima, no svoje društvo i razvoj ne temelje na starim metodama; oni sami razvijaju svoj sustav koji je mnogo uspješniji i produktivniji od čega što postoji na svijetu.

6.3. POJEDINCI KOJI SE IZDVAJAJU IZ DRUŠTVA

Murugan, njegova majka Rani i Bahu jedini su stalni stanovnici otoka koji se na negativan način izdvajaju iz mase. Fokus im je na modernizaciji i zaradi koju im može omogućiti prihod od prodaje nafte. Rani je Muruganova majka, kraljica koja je spiritualno osviještena i na nagovor svog duhovnog učitelja pokrenula je razvoj sekte. Rani je imala specifičan put prema svojoj duhovnosti; za vrijeme jutarnje meditacije došao joj je Učitelj sa zahtjevom za osnivanje vjerskog pokreta. „Treba pokrenuti veliku Križarsku vojnu, Svjetski Pokret da se Čovječanstvo spasi od samouništenja“ (Huxley 2003:73). Vođena njegovim vodstvom uspjela je pokrenuti pokret. Bahu se također zalaže za vjerski preporod o čemu je čak i napisao knjigu što je dio kpanje protiv Palske nezavisnosti. Rani je uvijek imala važnu ulogu i veliki utjecaj u životu svoga sina. Muruganovo je razmišljanje blisko povezano s njegovim odgojem. „Imao je neodgoj u Europi – švicarske guvernante, engleske učiteljice, američke filmove, svačije novinske reklame – a realnost mu je bila pomračena majčinom spiritualnošću“ (Huxley 2003:199). Majka cijeli život na Murugana vrši veliki utjecaj.

Will Farnaby je novinar koji dolazi na otok s jednom važnom misijom. On pomaže svojim nadređenima koji su ustrajni u svojoj namjeri uništenja otoka, a upravo on predstavlja ključnu kariku na tom putu. Will Farnaby uopće nema nikakvu viziju o otoku, ni kako funkcionira društvo ni što ga tamo očekuje. On na Pali prolazi kroz osobnu preobrazbu; Paljani ga velikodušno prihvaćaju kao

gosta, daju mu uvid u organizaciju društva i funkcioniranje cjelokupne zajednice te Will tako postepeno otkriva sve o povijesti, temeljima, organizaciji i odnosima među ljudima. Njegovu početnu zbunjenost svim tim novim informacijama i iskustvima zamjenjuje iskrena znatiželja, „pa ubrzo prolazi kroz postupnu preobrazbu od izmučenog, rascijepanog intelektualca opsjednutog osjećajem krivice zbog nedavne smrti svoje žene, kojim u potpunosti upravlja njegov ogroman egoizam, do ljudskog bića sposobnog za ljubav, i to osobito nakon što je prošao kroz oslobađajuće mističko iskustvo koje su za njega pripremili osjećajni žitelji Pale“ (Orlić 1988:456).

6.4. RELIGIOZNOST I DUHOVNOST

Na Pali već dugi niz godina postoji budizam, koji potječe iz Bengala, iz Tibeta, što znači da su oni pripadnici jedne od grana budizma – mahajane. Paljani su sljedbenici Tantre, a to je vjersko učenje koje se temelji na svetim spisima čiji se pripadnici klanjaju i štiju žensku božansku moć. Sve je to povezano s kultom Šive, misticismom i primitivnom magijom. „Ako ste sljedbenik Tantre, onda se ne odričete svijeta niti poričete njegovu vrijednost; ne pokušavate pobjeći u neku nirvanu odijeljenu od svijeta kao što čine monasi Južne škole“ (Huxley 2003:105). Na Pali postoje specifične strategije pomoću kojih se ljudi oslobađaju strahova; umjesto zapadnjačkog načina utjehe riječima koji samo pogoršava situaciju i osoba svoje strahove samo potiskuje duboko u sebe, na Pali se pojedinci suočavaju sa svojim strahovima na način da ga verbaliziraju i neprekidnim ga ponavljanjem otpuštaju; strah napušta um, shvaćaju da je strah dio prošlosti i da je sada sve dobro. Jedna mlada Paljanka, Mary Sarodžini, na taj je način pomogla Willu da se riješi traume izazvane padom koji je doživio prilikom dolaska na Palu. „Da, zbog čega se toliko uzrujava? Zmija ga nije ugrizla, nije slomio vrat. A, osim toga, sve se to dogodilo još jučer. Danas su tu leptiri, ta ptica koja poziva na pozornost, to neobično dijete koje ljudima soli pamet...“ (Huxley 2003:22,23). U oslobađanju

strahova i prošlih trauma ovdje pomaže i stalni stanovnik otoka - ptica Minah. Svojim stalnim ponavljanjem riječi poziva na pozornost sadašnjeg trenutka, jer sve što imamo je ovdje i sada. Uvijek živimo u jednom trenutku i u tom je trenutku uvijek sve u najboljem redu. Živjeti u svjesnosti i spoznaji da je trenutak uvijek jedino ono što imamo izaziva osjećaj ispunjenosti i zadovoljstva. Minah odvraća ljudski duh od boli i vraća ga u stanje sadašnjosti.

Ključne riječi utopije *Otok* strogo se vežu uz njegovo razumijevanje, a to su 'pažnja' i 'karuna' koje uokviruju cijeli roman iz vrlo jednostavnog razloga. Za Huxleya one predstavljaju početak i kraj svega što želi da svi čitatelji shvate. „Bez pažnje nema svjesnosti, a bez svjesnosti nema apsolutno ničega – ni ljudskih bića niti ljudskog društva“ (Orlić 1998:456). Karuna je termin koji potječe iz budizma, a označava suosjećanje ili ljubav; predstavlja temelj na kojem bi društvo trebalo počivati, temeljna je u međuljudskim odnosima ali i odnosima čovjeka prema svakom ljudskom biću. Ova su dva pojma isprepletena i nemoguće ih je pojmiti odvojeno.

6.4.1. MEDITACIJA I JOGA

Meditacija je usko povezana s mokša-lijeком koji konzumiraju stanovnici Pale. „Mokša-lijek priprema čovjeka da primi ukazane mu milosti – pesimistične vizije ili puno mistično iskustvo. Meditiranje je jedan od načina na koji čovjek surađuje s tim ukazanim mu milostima“ (Huxley 2003:259). Meditacijom se kristaliziraju misli i dovodi čovjeka u blaženo stanje uma. Ljudi na taj način postaju osjetljiviji i inteligentniji na razini stvarnih iskustava i odnosa među ljudima. U procesu je meditacije bitna potpuna svjesnost trenutka i svega što se odvija u tom trenutku. Na taj način, potpunom koncentracijom dolazi se do pravog stanja svijesti. „Budite posve svjesni onoga što činite, i rad će postati joga rada, užitak će postati joga užitka, svakodnevni život joga svakodnevnog života“ (Huxley 2003:210). Jogom se dolazi do transcendentalnog iskustva, a joga stanovnicima Pale pomaže i prilikom

suočavanja s vlastima na svakom stupnju života. Individualna promjena pojedinca reflektira se na društvo čiji nam prikaz daje Huxley u svom *Otoku*. Društvo funkcionira na način da se svaka individua razvija i postaje cjelovito ljudsko biće. Razvijeni i svjesni pojedinci imaju uvid u svoju esenciju, sposobni su za izgradnju i ostvarenje društva koje je produktivno i zdravo. U takvom društvu nema potiranja slobode i osobnosti. Bitan dio Huxleyjevog rada tiče se upravo odnosa između društva i pojedinca, a Paljanski utopijski eksperiment mogao bi biti put prema rješenju tog problema. Na kraju romana svjedočimo Willovoj promjeni što potvrđuje tezu o individualnoj preobrazbi koja potvrđuje kako je promjena Zapada zaista moguća.

6.5. MEDIJI, UMJETNOST I NJENA SVRHA

Na čitavom otoku izdaju se samo jedne novine nad kojima nitko nema monopol. Novine objavljuje skupina nakladnika koji imaju vrlo različite interese. Na taj se način razvija i potiče kritički sud kod čitatelja, dok je na Zapadu to sasvim drugačije. „Nikakvo pozivanje na razum. Namjesto toga, sustavno nastojanje da se u mozgove glasača uliju uvjetovani refleksi – a što se tiče ostaloga – zločin, rastava, priče, ogovaranja, svašta, samo da ih se razonodi, samo da ne počnu misliti“ (Huxley 2003:208).

Umjetnost je na Pali vrlo razvijena jer pridonosi ljepoti življenja. „Ekspresivni simboli koje su stvorili palski umjetnici nisu ništa bolji od ekspresivnih simbola koje su stvorili umjetnici bilo gdje drugdje. Palska nadmoćnost ne leži u simboličnom izražavanju, već u umjetnosti koja je, premda viša i daleko vrijednija od svih ostalih, ipak pristupačna svakome – umjetnost egzaktnog doživljaja, umjetnosti da budemo prisnije upoznati sa svim svjetovima koje, kao ljudska bića, nastavamo“ (Huxley 2003:242). Palski su umjetnici radili na svojim djelima u stanju sreće i ispunjenja. U njihovim djelima nema tragičnih prizora, ona nisu nastala kao rezultat velikog razočarenja, patnje, tiranije i zločina. Procjenjivanje vrijednosti umjetnosti na

Pali proizlazi iz onoga što svi njeni stanovnici mogu proživjeti i osjetiti gledajući te umjetnine s kojima se svakodnevno susreću. Umjetnost na Pali ima puno dublje značenje, na primjer, djela njihova poznata slikara pejzaža, Gobinda Singha, pomaže im kod meditacije jer imaju moć podsjećanja ljudi na ono što oni zaista jesu; vode ih daleko od materijalnog. Kroz pejzaž promatrač se prepušta vlastitoj mašti i spoznaji o veličini svemira. „Jedna ovakva slika dokaz je čovjekove sposobnosti da prihvati sve smrti u životu, sve razjapljene odsutnosti što okružuju svaku pojavu“ (Huxley 2003:257). U takvim se slikama mogu očitovati odrazi promatračeve svijesti, njegovih užitaka i sanjarija. Osim slikarstva, na Pali je prisutna i engleska književna tradicija u ponešto izmijenjenom obliku. Naime, u utopiji se spominje izvedba Shakespeaerove drame *Edip*. U razgovoru Mary i Willa saznajemo da u Palskoj verziji Edip ne završava tragično i njegova majka nikada ne poćini samoubojstvo jer ih u tome sprječavaju Palska djeca. Predstava je naslovljena kao *Edip na Pali*. Cijela je tragićna situacija nastala zbog nesretnog slućaja; ni Edip ni kraljica nisu znali ćinjenice koje su ih dovele do tragićnog završetka. „Sva ta prića kako su zbog toga što se oćenio svojom majkom svi morali umrijeti od nekog virusa – sve je to obićna budalaština koju je izmislilo nekoliko glupih ljudi koji nisu imali pametnijeg posla“ (Huxley 2003:343).

6.6. TJELESNOST

U ćitavom se romanu o tijelu govori u poveznici s umom, odnosno svjesnošću. Na Pali se o vezi uma i tijela uvijek govori u pozitivnom smislu, dok je Willovo iskustvo negativno. Kirurćkim odstranjivanjem dijela tijela i duća se na neki naćin mijenja i postaje osakaćena, što je on uvidio kod svoje tetke koja je nakon operacije izgubila dio svoje osobnosti. „Tu je bila duća koja je zraćila dobrotom, ljubavlju i junaćkim milosrćdem. Onda je, iz nepoznata razloga, nećto poćlo naopako. Umjesto da ga prezire, mali komadić njezina tijela poćeo se pokoravati drugom zakonu termodinamike? Pa kad se slomilo tijelo, duća je

počela gubiti svoju vrlinu, čak i svoju vlastitost“ (Huxley 2003:330). Tetka Mary više nije bila bliska osoba koju je poznavao, bila je ponižena i slomljena. Da bi duh bio i ostao zdrav i tijelo mora biti njegovano. Kako i poslovice kaže *u zdravom tijelu, zdrav duh!* Bolest i patnja ne ranjavaju samo tijelo, one negativno utječu i na duh te je stoga prevencija širenja boli i više nego potrebna.

6.6.1. SEKSUALNOST

Na Pali je svatko slobodan biti ono što jest. Moguća je heteroseksualna i homoseksualna ljubav, ako je riječ o prikladnom odnosu. Murugan je zahvaljujući svojoj majci odgajan na način da poštuje Ideal Čistoće, što bi značilo da je izbjegavao bilo kakve seksualne kontakte sa ženskim spolom. U sanskrtu se takvo ponašanje koje vodi k Bogu naziva Brahmačija. Njegova je majka radije dopuštala homoseksualnost nego mogućnost da njezin sin voli neku drugu ženu. Rani je u razgovoru s Willom govorila o tome kako djecu na Pali društvo potiče na prvo seksualno iskustvo s promiskuitetnim ženama i njoj je mrzak cjelokupan palski sustav poučavanja seksualnosti i ljubavi. Na Pali se prakticira maithuna, odnosno joga ljubavi ili kontrola rađanja bez upotrebe sredstava za kontracepciju. „A to je zaista prava joga. Jednako dobra kao radža-joga, karma-joga ili bhakti-joga. Zapravo, mnogo bolja, barem što se tiče većine ljudi“ (Huxley 2003.109). Ona dovodi do spoznaje o tome tko smo zaista. Bit maithune nije da preoblikuje ljubavni akt u jogu, ona samo omogućuje veću svjesnost. Vrlo je zanimljivo da se maithuna poučava u školi, a kontracepcijska sredstva raznosi poštar. Ljudi u bračnim zajednicama koji žele imati djecu, nemaju ih više od troje. Što se tiče veze između dvoje zaljubljenih, oni nisu u definiranom odnosu kakvim ga smatraju Zapadnjaci. Nema osjećaja pripadnosti jedne osobe drugoj, jer svatko je slobodan činiti ono što mu se sviđa i među mladim parovima nema ljubomore.

U svijetu u kojem postoji kontrola rađanja čime se manipulira stagnacijom broja stanovništva razvijaju se brojne mogućnosti manipulacije genima. Šanta,

jedna od brojnih stanovnica utopije, u jednoj sceni opisanoj u knjizi u rukama drži dijete čije genetske predispozicije sežu daleko u prošlost. Tajna je u Dubokom Zaleđivanju i Umjetnoj Oplodnji. Oni su ove metode razvili dvadesetak godina prije zapadnih stručnjaka, a zahvaljujući umjetnoj oplodnji u utopijskom je društvu moguće prenošenje i očuvanje dobre genetike, a na taj se način poboljšava čitavo stanovništvo. “Dajte nam još stotinu godina i naš će se prosječni kvocjent inteligencije popeti do stotinu i petnaest” (Huxley 2003:265).

6.7. MEĐULJUDSKI ODNOSI I ODGOJ

U utopijskom društvu na Pali nema bolesti, svi blistaju i svi su sretni. Razlog njihovom osjećaju zadovoljstva, sreće i ispunjenosti leži u maithuni, odnosno prakticiranju joge ljubavi. Stanovnicima utopije najvažniji je imperativ na području rada zadovoljstvo svih stanovnika, a ne što veća korisnost u što manjem vremenu. Ljudi često mijenjaju radna mjesta i dozvoljeno im je stjecanje raznih iskustava tijekom cijeloga života. Svi žive u harmoniji jer teže tome da žive kao potpuno ostvarena duhovna bića.

U svim se Huxleyjevim djelima provlači ista tematika; zbiljsko stanje čovjeka i urođena mu sposobnost bivanja onakvim kakav zaista jest. Huxley ukazuje na ljudsku narav i potrebu za življenjem ispunjenog i cjelovitog života koji je u skladu s njegovim potrebama i potencijalima u kojem se pojedinac najbolje može ostvariti. Upravo je njegova utopija sažela ostvarenje svih tih zahtjeva.

6.7.1. OBITELJ

Palske su obitelji u prošlosti bile nalik većini zapadnjačkih obitelji u kojima je često dolazilo do međusobnog nerazumijevanja i nasilnog ponašanja. Dr. Andrew i Radža Reformator željeli su u ukloniti nastanak takvih problema. U tu svrhu im je poslužila budistička etika i primitivni seoski komunizam. U palskoj obitelji, u trenutku kada dođe do neprestanih svađa među roditeljima, dijete ima pravo na bijeg. U zapadnjačkoj bi obitelji takvim ponašanjem dijete

bilo najviše pogođeno, ogorčeno, ljuto i dezorijentirano. Bijeg je neophodan dio odgojnog sustava na Pali. U trenutku potrebe za tim, dijete se iz jedne matične obitelji premješta u bilo koju drugu, jer jedno Palsko dijete ima u prosjeku dvadesetak domova. „Svatko od nas pripada jednom KUP-u, tj. Klubu uzajamnog posvojenja. Svaki se KUP sastoji od petnaest do dvadeset i pet bračnih parova. Svaki član Kluba posvaja sve ostale članove“ (Huxley 2003:127). Huxley na slikovit način prikazuje prilično zanimljive formule za stvaranje obitelji zapadnjačkog i Palskog sustava. *„Uzmi jednog seksualno nesposobnog slugana, jedno nezadovoljeno žensko čeljade, dva (ili, ako je po volji, tri) mala televizijska manijaka. Baci to u smjesu freudizma i razrijeđenog kršćanstva. Zatim sve to stavi i čvrsto začepi u jedan četverosobni stan i pusti da se petnaest godina pirja u vlastitom soku. Naš se recept prilično razlikuje od ovoga. Uzmi dvadeset seksualno zadovoljnih bračnih parova i njihovo potomstvo. Dodaj u jednakim količinama znanost, intuiciju i humor. U to ulij tantrijski budizam i ostavi da u otvorenoj tavici i na svježemu zraku bez prestanka vrije nad živahnim plamenom ljubavi“* (Huxley 2003:127,128). Jednom kada djeca odrastu, sele u drugi klub s novim članovima u kojem razvijaju svoje vlastite obitelji. Djeca odrastaju potpuno slobodno, a Klub ih štiti od roditelja koji im ne mogu pružati odgovarajuću skrb. Važno je naglasiti kako im nije dopuštena nedisciplina ni neodgovorno ponašanje. Djeca su slobodna promijeniti dom kada osjete potrebu za nekim drugačijim iskustvom ili jednostavno potrebu za promjenom okoline. Razlog ne mora uvijek biti nezadovoljstvo načinom odgoja matične obitelji. „Dužnosti i prava u velikoj, otvorenoj, nepredodređenoj, inkluzivnoj obitelji u kojoj je zastupljeno svih sedam čovjekovih dobi i tucе različitih vještina i talenata i u kojoj djeca stječu iskustva o svim važnim i vrijednim stvarima kojima se ljudska bića bave i od kojih trpe – rad, zabava, ljubav, starenje, bolest, umiranje“ (Huxley 2003:131,132).

6.7.2. OPĆI ODGOJ DJECE

Palska djeca se još u ranom djetinjstvu uče putem dodira, tehnikom koja je preuzeta od jednog plemena u Novoj Gvineji. Ovom se tehnikom milovanja djeteta za vrijeme njegova hranjenja njegovo uživanje u trenutku udvostručuje i najbolje je kad ga u tom stanju svijesti odrasli upoznaju s nekom drugom osobom ili životinjom koju žele da dijete zapamti i ima prema njoj pozitivan pristup. Tehnika trljanja tijela jedno o drugo i istodobno verbalno izražavanje rezultira pozitivnim osjećajima. „Hrana plus milovanje plus dodir plus „dobar“ jednako ljubav. A ljubav jednako užitak, ljubav jednako zadovoljstvo“ (Huxley 2003:267). Oni, za razliku od zapadnjaka, Pavlovljeva istraživanja koriste u pozitivne svrhe, dok zapadnjaci pomoću njegovih metoda ispiru mozak i bave se masovnom proizvodnjom cigareta i alkoholnih pića. Djeci od samog početka pričaju drugačije priče, umjesto o barbarima i osvajačima svijeta, gusarima i vitezovima, palske se dječje priče bave prirodnim pojavama i životom. Dolaskom u školu početni su predmeti čitanje, pisanje, matematika i početni S.O. što je kratica za samoodlučivanje. Na Zapadu se djecu odgaja samo verbalno, nikada praktično. Zapadnjaci djecu odvrćaju od fizičkog rada i zato podliježu raznim utjecajima koji završavaju prijestupima i nevoljama. Palska djeca slobodna su da se svakog dana na sat i pol vremena bave nekom fizičkom aktivnošću. Također, djeca su poučena da iz svega što im se dogodi i iz svake aktivnosti izvuku ono najbolje. Ljudi se tijekom života mijenjaju, a tako i mijenjaju svoja zanimanja, odnosno posao. Svakome je dopušteno premještanje s jednog radnog mjesta na drugo, što je dio općeg odgoja na otoku. „Na taj se način stječe golemo znanje – o stvarima, tehnikama i organizaciji, o svim vrstama ljudi i načinu njihova mišljenja“ (Huxley 2003:209).

6.7.3. ŠKOLSKI PROGRAM

Huxley se bavio oblikovanjem i osmišljavanjem najboljeg načina izobrazbe koja bi dovela do pojave promijenjenog čovjeka. Napisao je mnogo

radova na tu temu, a sistematizirano znanje zapisano je u *Otoku* kroz imaginarni obrazovni sustav. Huxley kritizira suvremene oblike obrazovanja koji su prema njemu u potpunosti pogrešni te smatra potrebnim korjenitu promjenu tog područja. Novim oblikom obrazovanja i djecu i odrasle bi se poticalo da cijene prave ljudske vrijednosti i iskoriste sve potencijalne talente što ih svaki pojedinac nosi u sebi. Modernu izobrazbu naziva izobrazbom za rat, a ne mir i slobodu. Modernim se obrazovnim sustavom u pojedincu razvijaju i traže samo one vještine koje pogoduju potrebama društva i društvenoj zajednici unutar uskih okvira interesa. Novim bi se sustavom poticalo na kritičko mišljenje i propitivanje. Za realizaciju društva čije su glavne karakteristike sloboda i pravednost, potreban je novi čovjek koji se može oblikovati putem drugačije izobrazbe. Takav čovjek nije samo plod mašte, on zaista živi u svim kulturama svijeta, no postao je vrlo rijetka pojava.

Sve su škole na Pali dvojezične - uče se palski i engleski jezik. Djeca su u Americi i Europi predodređena za masovnu potrošnju, u Rusiji za jačanje države i vlasti dok su Palska djeca odgajana za to da postanu potpuna ljudska bića. Mladim se učenicima pružaju dvije vrste odgoja. „Pomažemo im da spoznaju svoje transcendentno jedinstvo sa svim ostalim osjetnim bićima i istodobno ih na svojim psihološkim i fiziološkim satima učimo kako svatko od nas ima svoju vlastitu konstitucionalnu osobitost, kako se svako ljudsko biće razlikuje od svakog drugog ljudskog bića“ (Huxley 2003:285). Paljani su svjesni toga da su djeca podložna hipnotičkom utjecaju i potrebno je u ranoj dobi prepoznati onu koja će u kasnijoj dobi biti podložna sugestiji te raditi s njima na obrambenim metodama kako bi se lakše zaštitili od utjecaja drugih. „Govoreći politički, ovih dvadeset posto koji mogu biti lako hipnotizirani najopasniji su element u vašim društvima“ (Huxley 2003:286). Misli se na zapadnjačko društvo koje je podložno propagandi i kontroli ponašanja. No, njihova je sposobnost svakako dragocjena i takvoj je djeci prirođeno brže pamćenje, razmišljanje i rješavanje problema. Takva djeca padaju u duboki trans u kojem su podložna drugačijem

shvaćanju i doživljaju vremena. „Počinje se poukom kako se dvadeset sekundi proživi kao deset minuta, jedna minuta kao pola sata. U dubokom transu to je zaista vrlo lako“ (Huxley 2003:288). Jednostavnije rečeno, oni mogu manipulirati vremenom.

U školskom sustavu djecu se podučava o slikovitom predočavanju, primijenjenoj filozofiji, psihologiji, praktičnoj etici i religiji, o pravilnoj uporabi jezika i o samospoznavanju. Drugim riječima, bave se i duhom i tijelom što takvu djecu čini bržima i temeljitijom u učenju, a usto povećava njihovu sposobnost stvaranja poveznica između stvarnosti i mašte. Procesi učenja pojedinih predmeta razlikuju se od zapadnjačkih tehnika; na Pali djeca uče matematiku obrnutim putem, najprije uče strukturu i logiku matematičkih procesa i tek onda kreću od općeg prema pojedinačnom. Djeci je to razumljivije i pristupačnije nego poučavanje koje kreće od pojedinačne primjene. Važan je pristup djeci koja brže i bolje uče kroz igru. „Ili pogledajmo jedno drugo područje gdje se djeci pomoću igre može usaditi razumijevanje osnovnih principa. Sva je znanstvena misao u znaku vjerojatnosti. Kako da se ti krajnje nejasni pojmovi usade u dječje glave? Na taj način što ćemo s njima igrati ruletu, bacati novčić, pismo-glava, i slično. Učeći ih sve vrste igara s kartama, igraćim stolovima i kockom“ (Huxley 2003:295). Odgoj djece na Pali vezan je uz biologiju jer najveću pozornost pridaju poznavanju života. Djeca moraju vrlo rano postati svjesna da je sve na svijetu povezano i da jedno ne može postojati bez drugog. Djeci se pristupa pričanjem priča o životinjama koje kriju mnogo dublje ideje i pouke pretvarajući zapadnjačke basne u modernizirane verzije. Djeca su u palskoj školi poučavana i Rakšasijevu plesu koji služi kao „sredstvo pomoću kojeg se oslobađamo onoga opasnog pritiska sakupljene energije proizvedene gnjevom i nezadovoljstvom“ (Huxley 2003:311), ali i drugim mnogo mirnijim i skladnijim plesovima.

6.7.4. DOŽIVLJAJ SMRTI

Pitanje smrti privlači se kroz cijelu knjigu. Will je proživio gubitak voljenog psa Tigra, a onda i tetke Mary koju je istinski volio. U jednom trenutku za vrijeme svog boravka na Pali, prisjeća se prošlosti i svih smrti koje su ga pratile u životu. Promatrao je kako mu umire tetka, kako se mijenja i kako propada i to ga je promijenilo. Smrt je za njega postala toliko banalizirana da izjednačava smrt čovjeka i životinje. „A poslije Tigra, tetka Mary. Operirana i mučena, bačena u prljavštinu i, na kraju, poput Tigra, pretvorena u zamotuljak smeća – samo što je ovaj put zamotuljak odnio pogrebnik i što je unajmljen svećenik da izigrava kako je, u nekom uzvišenom i pickwickovskom smislu, sve to savršeno normalno“ (Huxley 2003:331,332). Dvadesetak godina kasnije umire i Molly, njegova ljubavnica. Ljudi bi trebali naučiti živjeti, ali i umrijeti. Will je na Pali imao prilike prisustvovati jednom drugačijem procesu umiranja. Djeca su na Pali naučena gledati kako ljudi umiru, ali i kako se rađaju. Novo iskustvo promatranja procesa umiranja, Willa je konstantno vraćalo u prošlost. Na Pali kraj umirućeg uvijek sjedi osoba koja ga vodi kroz cijeli proces, pomaže mu u održavanju svjesnosti stanja u kojem se nalazi, podsjeća ga na lijepe trenutke i psihički ga priprema na ono što dolazi. „Sada možeš otići. Možeš otići iz ovog jadnog starog tijela. Ne trebaš ga više. Neka otpadne od tebe. Ostavi ga da leži ovdje poput hrpe iznošene odjeće. Idi, draga, idi u Svjetlo, u mir, u živući mir Čistoga Svjetla...“ (Huxley 2003:365). Kao i u distopiji i ovdje se djeca privikavaju na iskustvo smrti, no na potpuno drugačiji način, smrt nipošto nije tabu, ona je dio života.

6.8. IDEOLOGIJA

Ideologija manipulira čovjekom i njegovim mišljenjem o svijetu koji ga okružuje. Uključuje skup tehnika i strategija za manipulacijsko djelovanje na masama, a u potpunosti je usredotočena na društvo. U pitanju ideologije i utopije postavlja se pitanje o zbilji. Na otoku dolazi do smjene ideologija. Stari

stanovnici Pale predstavljaju oblik vlasti čiji se pogledi na svijet, upravljanje državom, ponašanje i učenje ne poklapa s pogledima mladog Murugana koji će uskoro preuzeti vlast nad otokom. Razlog njegova drugačijeg pogleda na svijet je njegov odgoj koji je započeo izvan otočnog područja čime su u njegovu svijest usađene drugačije ideje. Utjecaj na njegovo viđenje svijeta i razmišljanje ima njegova majka i pukovnik Dipa koji je vođa susjedne zemlje i čiji je interes za naftnim izvorima na Pali vrlo visok. Murugan je pod utjecajem moćnijeg vladara Dipe i on teži modernizaciji i militarizaciji područja, zanima ga razvoj tehnologije i odbacuje dosadašnje prakse kao nedovoljno dobre za budućnost Pale. Dipa ima plan o Velikom Rendrangu, odnosno velikom teritoriju u koji spada i Pala, kojim bi mogao vladati i terorizirati.

Stanovnici Pale učeni su i odgajani da žive u velikim obiteljskim zajednicama, u harmonijskom odnosu jedni s drugima, pomažući i radeći za sveukupnu korist svih stanovnika. Učeni su i poučavani tehnikama meditacije za postizanje svijesti, znanju o povezanosti prirode i čovjeka i da je za sretan život potreban život u skladu s prirodom. Stanovnici Pale vjeruju u moć i bitnost sadašnjeg trenutka, svjesnosti koja je ključ za sretan i ispunjen život.

6.9. DROGA I NJENA UPORABA

Čak i u utopiji postoji potreba za drogom, što je Willa vrlo iznenadilo. Droga koju Paljani koriste dobiva se od otrovnih gljiva. Murugan, budući vladar zemlje, to naziva drogom dok se Paljani izražavaju drugačije, oni to nazivaju *mokša*-lijekom. Mokša u prijevodu označava krajnji cilj mudrosti, spasenje i oslobođenje, a koristi se u indijskoj filozofiji. Murugan odbija probati lijek jer smatra da osjećaj i stanje koje izaziva nisu stvarni. Mokša-lijek izaziva neobične stimulacije mozga, odnosno halucinacije, što je povezano s mističnim iskustvom. „Ostaje činjenica da to iskustvo može čovjeku otvoriti oči, može ga usrećiti i preobraziti mu čitav život“ (Huxley 2003:196). Mokša-lijek je sredstvo koje pomaže stanovnicima utopije kod oslobođenja od okova vlastitog

ega i tjelesnosti te im otvara put prema duhovnosti. Nakon konzumacije, lijek u ljudima izaziva najljepše osjećaje i dovodi ih u idilična stanja svijesti ili pak totalno suprotno, dok se ponekad može desiti da osoba iskusi obje krajnosti – raj i pakao. Willov je doživljaj mnogostruk. Pod utjecajem lijeka vrijeme prestaje postojati, sve se svodi na jedan trenutak blaženstva i povezanosti svemira. „Od neprirodno bijedna i pokvarena bića pretvoren je u čisti duh, duh u njegovu primarnom stanju, beskrajan, homogen, blistavo blažen, duh koji spoznaje iako je lišen spoznavanja“ (Huxley 2003:371). Potpuno obične i svakodnevne stvari postale su nevjerojatno čudesne i vrijedne svakog divljenja. No, ubrzo se sav ugođaj i doživljaj mijenjaju u trenutku kada Will uočava guštera. Odjednom je Will postao svjestan Iskonskog Užasa u svemu oko sebe. „Kompozicije mističkog kubista pretvoriše se u zamršen stroj za proizvodnju zla. Tropski pejzaž, u kojem je iskusio jedinstvo vlastita postojanja s postojanjem Boga, bio je sada u isti mah najgadnija viktorijanska oleografija i stvarnost pakla“ (Huxley 2003:381). Odjednom sve postaje bijedno, više nema sjaja. Ipak, bilo to nepojmljivo blaženstvo ili užas kojemu svjedoči, sve polazi od osobe i njenih misli koje kreiraju svijet. Droge su samo potencijalno korisne, one ne mogu biti pomoćno sredstvo pomoću kojeg bi čovječanstvo moglo riješiti svoje probleme. One nisu izlaz iz sadašnjeg stanja, nego samo mogući putokazi. Droge mogu promijeniti svijest, što znači da mogu utjecati na promjenu ponašanja koja vodi prema općoj dobrobiti društva.

7. ZAKLJUČAK

Aldousa Huxleya zanima sadašnjost koja mora biti izmijenjena kako bi ikakva bolja budućnost mogla biti ostvariva. Promjene se moraju dogoditi ovdje i sada jer to je jedino što imamo i gdje imamo moć djelovanja za promjenom. „Svi smo mi poludjeli grješnici u istom kozmičkom brodu – a taj brod bez prestanka tone“ (Huxley 2003:93). Svijet kakav je, nema svijetle budućnosti, ako će budućnosti uopće i biti. Huxley je nakon distopične verzije svijeta, koju

je napisao potaknut stvarnim zbivanjima tog vremena, ponudio novo viđenje, ovaj puta ono utopično. Za Huxleya je *Otok* prikaz idealnog utopijskog društva koje je moguće, no ne dugoročno i održivo. Postavlja se pitanje zašto? U cijeloj je utopiji savršeno razrađen svaki dio društva, svaki detalj koji pridonosi očuvanju harmoničnog stanja i funkcioniranja, predstavljen je novi sustav školstva, novo poimanje obitelji i novo učenje čovjeka o potpunoj svjesnosti trenutka i bivanja. *Vrli novi svijet* i *Otok* prikazuju različite svjetove, no ipak imaju neke poveznice. Oba romana se bave kontrolom rađanja, žene u distopiji primjenjuju Malthusove vježbe, a u utopiji parovi primjenjuju jogu ljubavi, zatim privikavaju djecu na proces umiranja, no na sasvim drugačiji način i zbog drugačije svrhe. U oba romana vrlo je proširena konzumacija droge koja obmanjuje ljudsku svijest ili pruža nove razine duhovnosti. Unatoč svim prednostima utopijskog svijeta, takvo stanje nije dugoročno održivo. „Povijest i ostali štakori uvijek će se pobrinuti za to da potone s nama ostalima. Eto zašto Pala nema ni najmanje izgleda za uspjeh“ (Huxley 2003:93).

U utopiji se Huxley bavi revolucijom individualne svijesti koja se širi na kolektiv, dakle, promjena pojedinca reflektira se na društvo što se jasno vidi u *Otoku*. Na kraju romana svjedočimo Willovoj promjeni što potvrđuje tezu o individualnoj preobrazbi, no utopijski svijet biva uništen pred izvanjskim silama. Na kraju romana otok zauzima vojska koja razara otok što potvrđuje društveni kolaps. Upravo završetak romana i vojna prevlast ukazuje na to kako je iznimno potrebna korjenita preobrazba društva, a promjena počiva na pojedincima kao nositeljima društva. „Određeno društvo može ili poticati svoje članove da se promijene i budu slobodni (ako je usmjereno prema pojedincu i njegovoj dobrobiti), ili kočiti svaku slobodu i ugnjetavati svoje članove (a to se događa cijelo vrijeme u svim društvima na svijetu!)“ (Orlić 1988:457). Utopijski element u društvu koje je opisano u romanu jedino je činjenica da ono ne postoji. Što se tiče metoda reforme, i one djeluju utopijsko jer je preveliki naglasak na halucinogenim supstancijama i njihovom učinku koji imaju na

ljudsku psihu. Upitna je i mogućnost prosječnog čovjeka za tako drastičnu promjenu, bez obzira uključe li spomenuta promjena uporabu dodatnih halucinogenih sredstava ili ne. Utopijska je vizija svijeta potpuno uništena, svijet Pale je razoren i sva ta zamisao bolje budućnosti ostaje neostvarena. Svijet je u stanju krize, stanje neodlučnosti koje se može prevladati jedino aktivnim djelovanjem u smjeru prevladavanja tog stanja. Kriza o kojoj Huxley govori ponajprije je ona unutarnja, psihološka, a tek onda izvanjska (pritom se misli na ekonomsku, političku, društvenu, ekološku). Možemo reći da svjetska kriza zrcali stanje naše svijesti. Za njeno razrješenje potrebno je dovesti se na više stanje svijesti u kojem leži rješenje. Problem ne možemo riješiti ukoliko njegovo rješenje pokušavamo pronaći na vibraciji nastanka problema. Ljudi moraju prerasti podvojenost koju nose u sebi, potrebno je doseći cjelovitost integracijom i pomirenjem uma i srca.

8. SAŽETAK

U diplomskom je radu prikazana detalja obrada distopije *Vrli novi svijet* i utopije *Otok* Aldousa Huxleyja. Usporedbom dvaju romana prikazane su moguće realizacije dvaju svjetova; onom koji ne dopušta nikakvu individualnost, slobodu ni duhovnost do harmoničnog življenja u potpunom skladu s prirodom. Huxley u svojim romanima iznosi ideje i misli o svijesti čovječanstva u svijetu u kojem je nemoguće izgraditi temelje za ostvarenje bolje budućnosti. Pitanje bolje budućnosti je vrlo diskutabilno. Ono što je bolje za vlast nije korisno običnim radnicima. U oba se romana Huxley bavi svim pojedinostima vezanim uz razvoj i oblikovanje ljudskog života, mišljenja i djelovanja.

Ključne riječi: Huxley, *Vrli novi svijet*, *Otok*, utopija, distopija, pojedinac, obitelj, međuljudski odnosi, znanost, kritika Zapada, Pala, manipulacija, kontrola rađanja, smrt, ljubav, školstvo

9. LITERATURA

GRAĐA:

1. Huxley, Aldous, *Vrli novi svijet*, Izvori, Zagreb 1998.
2. Huxley, Aldous, *Otok*, Alfa, Zagreb 2003.
3. Bloch, Ernest, *Oproštaj od utopije*, Izdavački centar Komunist, Beograd, 1986.
4. Freud, Sigmund, *Predavanja za uvod u psihoanalizu*, Stari grad, Zagreb, 2000.
5. Hergešić, Ivo, *Književni portreti*, Ex libris, Zagreb, 2005.
6. Huxley, Aldous, *Vrata percepcije: Raj i pakao*, Zagrebačka naklada, Zagreb 2001.
7. Kalanj, Rade, *Ideologija, utopija, moć*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb 2010.
8. Mannheim, Karl, *Ideologija i utopija*, Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb, 2007.
9. Marcuse, Herbert, *Kraj utopije, Eseji o oslobođenju*, Stvarnost, Zagreb, 1969.
10. Maskalin, Ana, *Budućnost žene*, Biblioteka Argumenti, Zagreb, 2015.
11. Mumford, Lewis, *Povijest utopija*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2008.
12. Orwell, George, *1984*, Alfa, Zagreb 2001.
13. Polić, Branko, *Poetika i politika Vladimira Majakovskog: utopija, distopija, antiutopija*, Globus, Zagreb, 1988.
14. Zamjatin, Jevgenij, *Mi*, Breza, Zagreb 2001.

ČLANCI:

15. Dujmović, Mauro, *Prevenција književnosti i premoć masovnih medija u kontekstu Orwellova romana 1984. i Vrlog novog svijeta Aldousa Huxleya*, znanstveni rad, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Zagreb, 2009.
16. Kangrga, Milan, *Zbilja i utopija*, Praxis, filozofski časopis, 1-2, 1972.
17. Orlić, Domagoj, *Utopijsko-mistička dimenzija u mišljenju Aldousa Huxleya*, Filozofska istraživanja br. 18, Zagreb, 1998.
18. Šuran, Fulvio, *Sumrak osobnog identiteta u suvremenom tehničkom razdoblju*, Filozofska istraživanja, Zagreb, 2011.